

מבחר טקסטים מרקסיסטים
בעריכת חברי ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי 2000-2002
בתוספת מבואות, הערות ונספחים

ו. א. לנין

מה לעשות?

השאלות הכאובות של תנועתנו (פרק רביעי)

החיבור "מה לעשות? השאלות הכאובות של תנועתנו" נכתב במהלך שנת 1901 ויצא לאור בתחילת 1902, "רגע לפני" ליכודה של מפלגת הפועלים הסוציאל-דמוקרטית הרוסית לכדי כוח ממשי בועידתה השניה, כאשר "מה לעשות?" עצמו מהווה אחד הגורמים לליכוד זה, להפיכתם של ארגונים וחוגים מפורדים שחברותם במפלגה היא רופפת ופורמלית, לכדי מפלגה אמיתית מאורגנת ובעלת תוכנית פעולה, בהניחו בצורה ברורה את היסודות התיאורטיים לארגון המפלגה, בניתוחו המדויק של הזרמים השונים בסוציאל-דמוקרטיה הרוסית, של יחסי הגומלין ביניהם, של משימותיה הקרובות ודרכה העתידה של המפלגה. עותקים אי-לגליים של "מה לעשות?" הופצו בארגונים הסוציאל-דמוקרטיים בכל רחבי רוסיה, כפי שמעידים תוצאות החיפושים והמעצרים שערכה המשטרה הצארית בקייב ובמוסקבה, בפטרבורג ובניז'ניי נובגורוד, בקזן, באודסה ובערים אחרות. אנו מביאים בזאת את הפרק הרביעי של החיבור וממליצים להיעזר תוך כדי הקריאה ב"הערות לתרגום" ובמילון המונחים הקצר" בסוף הפרק. זכרו שהסוגריים המרובעים, עם ההערות וההסברים בתוכם, אינם חלק מהטקסט המקורי והוספנו אותם במיוחד עבור המהדורה האלקטרונית הנוכחית.

פרק IV. החובבנות הנחשלת של האקונומיסטים וארגון המהפכנים

ההנחות של "רב. דלו" [זהו קיצור שנוקט המחבר לעיתון "רבוצ'יה דלו", - "rabochee delo" – בתרגום מילולי: "העניין הפועלי"], שבירנו למעלה בדבר המאבק הכלכלי, שהוא, כביכול, האמצעי הראוי לשימוש הרחב ביותר באגיטציה הפוליטית, וכי תפקידנו עתה - לשוות אופי פוליטי למאבק הכלכלי עצמו וכד', ההנחות האלה מעידות על הבנה צרה לא רק של משימותינו הפוליטיות, אלא גם של אלה *הארגוניות*. בשביל "המאבק הכלכלי עם בעלי-הבית ועם הממשלה" לא נחוץ כלל - ומשום כך, לא יוכל גם לקום מתוך מאבק כזה - ארגון כל-רוסי ריכוזי, המאחד להסתערות כללית אחת את כל מיני הגילויים של אופוזיציה פוליטית, של מחאה והתמרמרות, ארגון המורכב ממהפכנים במקצועם והמודרך על-ידי מנהיגים פוליטיים אמיתיים של העם כולו. בעצם, זהו דבר מובן. אופי ארגונו של כל מוסד נקבע באופן טבעי והכרחי על-ידי תוכן מעשיו של אותו מוסד. מכאן ש"רב. דלו" בהנחותיו המנותחות לעיל מקדש ושם לחוק לא רק את קטנותה של הפעולה הפוליטית, אלא גם את קטנותה של העבודה הארגונית. וגם בנידון זה, כדרכו תמיד, הרי הוא מתגלה כביטאון, שמודעותו מתבטלת בפני הסטיכיות. והרי הערצת הצורות הארגוניות

המתרקמות באופן סטיכי, העדר ההכרה עד כמה צרה ופרימיטיבית היא עבודתנו הארגונית, עד כמה אנו עדיין "חובבנים נחשלים" גם בתחום חשוב זה, - העדר הכרה זו, אומר אני, הריהי ממש מחלת תנועתנו. אין זו מחלת התנוונות, אלא מחלת גידול כמובן. אבל דווקא עכשיו כשגל של התמרמרות סטיכית מציף, אפשר לומר, אותנו, כמדריכי התנועה ומארגניה, דווקא עכשיו נחוץ במיוחד מאבק ללא פשרות נגד כל הגנה על הפיגור, נגד כל קביעה של הקטנות לחוק בעניין זה, ובכל איש המשתתף בעבודה המעשית, או רק אומר להתחיל בה, נחוץ לעורר בייחוד את אי שביעות-הרצון *מהחובבנות הנחשלת*, השולטת אצלנו ואת ההחלטיות האיתנה להיפטר ממנה.

א) מה זאת חובבנות נחשלת?

ננסה לענות על שאלה זו בהביאנו תמונה קטנה מפעולתו של חוג סוציאל-דמוקרטי טיפוסי בשנים 1894-1901. כבר הזכרנו את הנהייה הכללית אחרי המרכסיזם מצד הנוער הלומד של אותה תקופה. נהייה זו הייתה מכוונת, כמובן, לא רק ואפילו לא בעיקר אל המרכסיזם כאל תיאוריה, אלא כאל תשובה לשאלה: "מה לעשות?", כאל קול-קורא לצאת למלחמה על האויב. והלוחמים החדשים הלכו למלחמה בציוד ובהכשרה פרימיטיביים עד מאוד. במקרים רבים לא היה כמעט כל ציוד ולא הייתה כל הכשרה שהיא. הלכו למלחמה, כמו איכרים העוזבים את המחרשה, בקחתם אתם רק אלה ביד. חוג של סטודנטים בלי כל קשר עם פעילי התנועה הוותיקים, בלי כל קשר עם חוגים באזורים אחרים, או אפילו בחלקי-עיר אחרים (או במוסדות חינוך אחרים), בלי כל ארגון של העבודה המהפכנית לחלקיה, בלי כל תכנית-פעולה שיטתית לתקופה ארוכה דיה, מתחיל לקשור קשרים עם הפועלים וניגש לעניין. החוג מפתח בהדרגה תעמולה ואגיטציה, שהולכת ומתרחבת, בעצם עובדת הופעתו הוא רוכש את אהדתם של שכבות פועלים רחבות למדי, אהדתו של חלק מסוים של החברה המשכילה, המספק כספים והמעמיד לרשות "הועד" קבוצות-נוער חדשות, פעם בפעם. קסם חינו של הועד (או של ברית-המאבק) הולך וגדל, תנופת פעולתו הולכת וגדלה והוא מרחיב את פעולתו זו באופן סטיכי לגמרי: אותם האנשים, שעוד לפני שנה או לפני חודשים אחדים היו נואמים בחוגי-סטודנטים ועוסקים בפתרון השאלה: "לאן ללכת?", אותם האנשים, שקשרו והוסיפו לקיים קשרים עם הפועלים, חיברו עלונים ופרסמו אותם, באים עתה בקשרים עם קבוצות-מהפכנים אחרות, משיגים ספרות, נוטלים עליהם להוציא עיתון מקומי, מתחילים לדבר על עריכת הפגנה, עוברים לבסוף אל פעולות-מלחמה גלויות (ופעולת-מלחמה גלויה זו יכולה להיות, לפי התנאים והמצב, גם הוצאת עלון-אגיטציה ראשון, גם גיליון ראשון של עיתון, גם הפגנה ראשונה). וברגיל, מיד עם ההתחלה הראשונה בפעולות אלה בא הכישלון המוחלט. הוא בא מיד והוא מוחלט, בדיוק מפני שפעולות מלחמתיות אלה לא היו פרי תוכנית שיטתית, מחושבת מראש שהוכנה בקפידה, תוכנית למלחמה ארוכה ועיקשת, אלא היו, פשוט, תוצאת גידול סטיכי של עבודת חוג המתנהלת באופן מסורתי; מפני שהמשטרה, כמובן, הכירה כמעט תמיד את כל הפעילים הראשיים של התנועה המקומית, ש"הוכיחו" את עצמם עוד על ספסל הלימודים, והיא רק המתינה לשעת-כושר נוחה ביותר לפעולת-הציד, בתתה בכוונה לחוג לגדול במידה מספקת ולהתרחב, כדי שיהיה בידה corpus delicti [תוכן אשמה] מוחשי, ובהניחה תמיד בכוונה אנשים אחדים ידועים לה "לשם גידול" (לפי הביטוי הטכני הנהוג, עד כמה שידוע לי, גם אצל אנשי שלומנו וגם אצל הז'נדרמים). הדמיון בין מלחמה כזו ובין הסתערות כנופיות איכרים חמושים באלות על צבא בן-זמננו - הדמיון הזה עולה מאליו. ויש רק להתפלא על חיוניותה של התנועה, שהלכה והתרחבה, גדלה ונחלה ניצחונות, על אף חוסר-הכשרה גמור זה של הלוחמים. אמנם, מנקודת-ראות היסטורית, הייתה פרימיטיביות זו של הציוד לא רק הכרחית בתחילה, אלא אף *בגדר חוק*, כאחד התנאים לגיוס רחב של הלוחמים. אבל משהחלו פעולות-מלחמה רציניות (והן החלו כבר, בעצם, מזמן השביתות בקיץ של שנת 1896), - התחילו ליקויי הארגון הלוחם שלנו לתת את אותותיהם במידה הולכת וגוברת. הממשלה שנדהמה ונבוכה בתחילה ועשתה שורה של שגיאות (כגון פנייתה אל החברה בתיאור מעשי הפשע של הסוציאליסטים או גירוש הפועלים מעיר-הבירה אל מרכזי התעשייה בערי-השדה), הסתגלה עד מהרה אל תנאיי המאבק החדשים, וידעה להעמיד במקומות הדרושים יחידות של פרובוקטורים, מרגלים וז'נדרמים משלה, יחידות החמושות בכל השכלולים. הפוגרומים החלו להיות תכופים כל-כך, להקיף המון אנשים רב כל-כך, לטאטא במטאטא-השמד את החוגים המקומיים עד כדי כך, שהמוני הפועלים אבדו להם ממש כל המדריכים, התנועה קיבלה אופי של קפיצות לאין-שיעור, ומן הנמנע היה שייקבעו המשכיות וקשירות בעבודה. הפירוד המבהיל בקרב הפעילים המקומיים, המקריות בהרכב החוגים, אי-ההכשרה והאופק הצר בתחום השאלות התיאורטיות, הפוליטיות והארגוניות, - כל אלה היו תוצאה הכרחית של התנאים המתוארים. הדבר הגיע עד לידי כך, שמפני חוסר שליטה עצמית וקונספירטיביות אצלנו אנו מוצאים שבכמה מקומות חדורים הפועלים אי-אמון אל האינטליגנציה ומתרחקים ממנה: האינטליגנטים, אומרים הם, מביאים בקלות-דעת יתרה לידי כישלונות!

אכן, כל מי שמכיר את התנועה במידת-מה יודע, כי סוף-סוף התחילו כל הסוציאל-דמוקרטים החושבים לראות את החובבנות הנחשלת הזאת - כמחלה. אך כדי שהקורא שאינו מכיר את התנועה לא יחשוב, שאנו בעצמנו "בונים" באופן מלאכותי שלב מיוחד או מחלה מיוחדת של התנועה, נסתמך על העד, שכבר הזכרנוהו פעם. ואל-נא תעורר הציטטה הארוכה תרעומת עלינו.

"אם המעבר המודרג לפעולה מעשית רחבה יותר", - כותב ב-ו בגיליון מס' 6 של "רב. דלו" - מעבר, הנמצא בתלות ישירה בתקופת-המעבר הכללית שתנועת-הפועלים הרוסית נתונה בה, אם המעבר הזה הוא קו אופייני... הרי יש עוד קו אחר במנגנון הכללי של מהפכת-הפועלים הרוסית, מעניין לא פחות מזה. אנו מתכוונים לאותו *מחסור כללי בכוחות מהפכניים ראויים לפעולה*[1], המורגש לא רק בפטרבורג, אלא גם בכל רוסיה. עם ההתעוררות הכללית של תנועת הפועלים, עם ההתפתחות הכללית של המון הפועלים, עם מקרי השביתות שהולכים ומתרבים, וככל שמאבק ההמוני של הפועלים נעשה גלוי יותר ומגביר בכך את רדיפות הממשלה, מגביר את המאסרים, את השילוחים והגירושים, הולך ונעשה *מורגש יותר ויותר מחסור זה של כוחות מהפכניים רמי-איכות*, ואין ספק *שיש לדבר השפעת-מה על עומקה ואופייה הכללי של התנועה*. שביתות רבות עוברות בלי השפעתם החזקה והישירה של הארגונים המהפכניים... מורגש מחסור בעלוני-אגיטציה ובספרות אי-לגלית... חוגי-הפועלים נשארים ללא אגיטטורים... יחד עם זה מורגש מחסור מתמיד באמצעים כספיים. כללו של דבר, *גידולה של תנועת-הפועלים מקדים את גידולם והתפתחותם של הארגונים המהפכניים*. חבר המהפכנים הפעילים הוא מועט מכדי לרכז בידיו את ההשפעה על כל ההמון הסוער של הפועלים, מכדי לשוות לסערות אלה גוון כלשהו של תואם וארגון... החוגים הבודדים, המהפכנים הבודדים אינם מלוכדים, אינם מאוחדים, אינם מהווים ארגון אחד, חזק וממושמע שחלקיו מפותחים לפי תוכנית". כאן מעיר המחבר כי דבר הופעתם של חוגים חדשים, במקום אלה שנופצו, "מוכיח רק את חיוניותה של התנועה... אבל אין זה מראה עדיין, שיש במציאות מספר מספיק של פעילים מהפכניים מוכשרים לתעודתם", והוא מסיים: "אי-ההכשרה המעשית של המהפכנים הפטרבורגיים נותנת אותותיה גם בתוצאות עבודתם. המשפטים האחרונים, בייחוד של קבוצות "השחרור העצמי" ו"מאבק העבודה בקפיטל", הראו בעליל, שהאגיטטור הצעיר, שאינו בקי בפרטי התנאים של עבודת הפועל בבית-חרושת מסוים וממילא אינו בקי גם בתנאי האגיטציה באותו מקום, שאינו יודע את עקרונות הקונספירציה ושסיגל לעצמו" (האמנם סיגל?) "רק את ההשקפות הכלליות של הסוציאל-דמוקרטיה, עשוי לפעול זמן-מה, ארבעה, חמישה, שישה חדשים. אחר-כך בא מאסר, הגורר אחריו לעתים קרובות חורבן של כל הארגון או לפחות של חלק ממנו. נשאלת השאלה, היש אפשרות לפעולה מצליחה ופורייה של קבוצה, אם זמן קיומה של אותה קבוצה מוגבל בחודשים? ברור, שאין לראות את המגרעות של הארגונים הקיימים רק כתוצאה של תקופת המעבר בלבד... ברור, שההרכב הכמותי, והעיקר, האיכותי של הארגונים הפועלים ממלא כאן תפקיד לא מבוטל, והמשימה הראשונה של הסוציאל-דמוקרטים שלנו... צריכה להיות *איחוד ריאלי של הארגונים ובירירה קפדנית של החברים*".

ב) החובבנות הנחשלת והאקונומיזם

עלינו להתעכב עכשיו על השאלה, המתעוררת בוודאי כבר מאליה אצל כל קורא. האפשר למצוא קשר בין החובבנות הנחשלת הזאת, כמחלת הגידול, שהיא נחלת *כל* התנועה, ובין האקונומיזם, שהוא רק *אחד* הזרמים בסוציאל-דמוקרטיה הרוסית? כסבורים אנו, שכן. חוסר ההכשרה המעשית, חוסר-הכשרון בעבודה הארגונית הוא באמת משותף *לכולנו*, בכלל זה גם לאלה, שעמדו מלכתחילה בכל תוקף על נקודת-ההשקפה של המרכסיזם המהפכני. וכמובן, שאיש לא יוכל לגנות את אנשי-המעשה על חוסר-ההכשרה כשלעצמו. אולם, מלבד חוסר-ההכשרה כלול במושג "החובבנות הנחשלת" עוד דבר-מה אחר: תנופה צרה של כל העבודה המהפכנית בכלל, אי-הבנת הדבר, שמתוך עבודה צרה זו אי-אפשר לו לארגון טוב של מהפכנים שייבנה, ולבסוף - וזהו העיקר - הניסיונות להצדיק את הצרות הזאת ולהעלותה לכדי "תיאוריה" מיוחדת, זאת אומרת: הערצת הסטיכיות גם בתחום זה. ברגע שנתגלו ניסיונות כאלה - נהיה כבר ברור, שהחובבנות הנחשלת קשורה ל"אקונומיזם" ושלא ניפטר מצרות זו בפעולתנו הארגונית, בלי שניפטר מן האקונומיזם בכלל (כלומר מצרות-ההבנה הן של תורת המרכסיזם, והן של תפקידה של הסוציאל-דמוקרטיה ומשימותיה הפוליטיות). וניסיונות אלה נתגלו בשני כיוונים. אחדים החלו לומר: המון הפועלים עצמו עדיין לא העלה את המשימות הפוליטיות הקרביות הרחבות שהמהפכנים "כופים" עליו, עודנו צריך להיאבק למען הדרישות הפוליטיות *הקרובות ביותר*, עוד עליו לנהל "מאבק כלכלי עם בעלי-הבית ועם הממשלה"[2] (ולמאבק זה "הנוח לתפיסתה" של תנועת המונים, מתאים, כמובן, גם ארגון, "הנוח לתפיסתו" אף של נוער המחוסר הכשרה לגמרי). אחרים, הרחוקים מכל "הדרגתיות", החלו לומר: מן האפשר ומן הראוי "לחולל מהפכה פוליטית", אך לשם זה אין כל צורך בהקמת

---

[1] ההדגשה בכל מקרה היא שלנו

[2] "רב. מיסל" [- rabochaya mysl - "המחשבה הפועלית"] ו "רב. דלו", ובמיוחד "התשובה" לפלכנוב

ארגון חזק של מהפכנים, שיחנך את הפרולטריון תוך כדי מאבק אמיץ ועיקש; לשם זה די, שכולנו נתפוס בידנו את האלה "הנוחה לתפיסה" והידועה לנו זה מכבר. ואם נדבר בלי אלגוריות - שנערוך שביתה כללית[3]; או שנמריץ את המהלך "הנרפה" של תנועת-הפועלים על-ידי "טרור אקסיצטטיבי[4] [מלטינית: מעורר]". שני הכיוונים הללו, גם האופורטוניסטים וגם ה"רבולוציוניסטים" נכנעים לחובבנות הנחשלת השלטת, אינם מאמינים באפשרות להינצל ממנה, אינם מבינים את משימתנו המעשית הראשונה והחיונית ביותר: ליצור *ארגון מהפכנים*, המסוגל להבטיח את המרץ, היציבות והרציפות של המאבק הפוליטי.

הבאנו זה עתה את דברי ב-ו: "גידולה של תנועת-הפועלים מקדים את גידולם והתפתחותם של הארגונים המהפכניים". "הודעה יקרת-ערך" זו של "צופה מקרוב" (חוות דעתה של מערכת "רב. דלו" על מאמרו של ב-ו) יש לה בשבילנו ערך כפול. היא מראה, כי צדקנו בראותנו את הסיבה היסודית למשבר הנוכחי של הסוציאל-דמוקרטיה הרוסית *בנחשלותם של המנהיגים* ("האידיאולוגים", המהפכנים, הסוציאל-דמוקרטים) לעומת *ההתעוררות הסטיכית של ההמונים*. היא מראה, שכל הגיונותיהם של מחברי המכתב ה"אקונומי" (ב"איסקרה" מס' 12), של ב. קריצ'בסקי [Krichevskij] ומרטינוב [Martynov] על סכנת הזלזול בערכם של היסוד הסטיכי והמאבק היום-יומי האפור, על הטקטיקה כתהליך וכו' אינם אלא דברי הלל וסניגוריה לחובבנות הנחשלת. האנשים הללו שאינם יכולים לבטא את המלה: "תאורטיקן" בלי העוויית-בוז, המכנים בשם "חוש לחיים" את התפעלותם מחוסר-ההכשרה בחיי היום-יום ומחוסר-ההתפתחות, - מגלים למעשה אי-הבנה ביחס למשימותינו *המעשיות* הדחופות ביותר. לאנשים המפגרים מאחור צועקים הם: ישרו רגל! אל תקדימו! לאנשים הלוקים בחוסר מרץ ויוזמה בעבודה הארגונית, בחוסר "תוכניות" למתן כיוון רחב ונועז לעניינים, צועקים הם על "הטקטיקה כתהליך"! החטא היסודי שלנו הוא *בהנמכת* משימותינו הפוליטיות *והארגוניות* עד לרמת האינטרסים "המוחשיים", "הקונקרטיים" הקרובים ביותר של המאבק הכלכלי היום-יומי, - ועדיין מוסיפים הללו להשמיע באוזנינו את הפזמון: יש לתת אופי פוליטי למאבק הכלכלי עצמו! ושוב: זהו ממש אותו "החוש לחיים", שגילה גיבור האפוס העממי, שלמראה נשיאת הארון בהלוויית המת, צעק: "סחב תסחבו אך לסחוב הכל לא תוכלו!"

הלא תזכרו באיזו יהירות יוצאת-מן-הכלל, "נרקיסית" ממש, הטיפו חכמים אלה לקח לפלכנוב [Plekhanov]: "*חוגים* של פועלים בכלל (sic! [בלטינית: כך!]), למעלה מכוחן הוא לשאת במשימות פוליטיות, במובנה האמיתי, *המעשי* של המלה הזאת, כלומר - במובן של מאבק *מעשי* תכליתי ומוצלח למען דרישות פוליטיות" (תשובת המערכת של "רב. דלו" עמ' 24). יש חוגים ויש חוגים, רבותיי! חוג "חובבנים נחשלים", כמובן, אי-אפשר לו לשאת במשימות פוליטיות, כל זמן שחובבנים נחשלים אלה לא הכירו בחובבנות הנחשלת שלהם ולא נפטרו ממנה. אך אם חובבנים נחשלים אלה, נוסף על כך, מאוהבים בחובבנות הנחשלת שלהם, אם הם כותבים את המלה "מעשי" תמיד באותיות מובלטות ומדמים בנפשם, שהמעשיות דורשת להנמיך את משימותיהם עד לרמת ההבנה של שכבות-ההמונים המפגרות ביותר, - כי אז, כמובן, אין תקווה לחובבנים נחשלים אלה, ובאמת *אי-אפשר להם בכלל לשאת במשימות פוליטיות*. אבל חוג של נפילים מסוגם של אלכסייב [Alekseev] ומישקין [Myshkin], חלטורין [Khalturin] וז'ליאבוב [Zhelyabov], יש בכוחו לשאת במשימות פוליטיות במובנה האמיתי והמעשי ביותר של מילה זו, דווקא מאותה סיבה ובאותה מידה, שהטפתם הנלהבת מוצאת הד בקרב ההמון המתעורר באופן סטיכי, באותה מידה שהמרץ התוסס שלהם נענה ונתמך על-ידי המרץ של המעמד המהפכני. שבעתיים צדק פלכנוב, כאשר לא רק הצביע על המעמד המהפכני הזה, לא רק הוכיח את ההכרחיות ואי-הנמנעות של התעוררותו הסטיכית, אלא גם העמיד בפני "חוגי-הפועלים" משימה פוליטית גדולה ורמה. ואילו אתם מסתמכים על תנועת-ההמונים שקמה מאז, כדי *להנמיך* משימה זו - כדי *להצר* את המרץ ותנופת-הפעולה של "חוגי-הפועלים". מה נראה אפוא בזה, אם לא התאהבות החובבן הנחשל בחובבנות הנחשלת שלו? מתפארים אתם במעשיותכם, ואינכם רואים את העובדה, הידועה לכל איש-מעשה רוסי, כי לא רק מרצו של חוג, אלא אפילו המרץ של אישיות יחידה מסוגל לחולל נפלאות בעניין המהפכני. או שמא חושבים אתם שבתנועתנו אי-אפשר שיהיו נפילים כמו אלה שהיו בשנות השבעים? מפני מה? מפני שאין אנו מוכנים במידה מספקת? אבל הרינו מתכוננים, נתכונן ונהיה מוכנים! אמנם, על פני מי-מנוחות אלו של "המאבק הכלכלי עם בעלי-הבית והממשלה" עלה אצלנו, לאסוננו, עובש, הופיעו אנשים הכורעים ברך לפני הסטיכיות ומתפללים לה, כשהם צופים ביראת-כבוד (הביטוי של פלכנוב) אל "אחוריו" של הפרולטריון הרוסי. אבל נדע להיפטר מעובש זה. דווקא עכשיו הגיעה השעה שהמהפכן הרוסי, מודרך על-ידי תיאוריה מהפכנית-אמיתית ונשען על מעמד מהפכני-אמיתי המתעורר בצורה סטיכית, יכול סוף-

---

[3] החוברת: מי יחולל את המהפכה הפוליטית?" באוסף "המאבק הפרולטרי" שיצא לאור ברוסיה. הודפס גם ע"י הועד של קייב.

[4] "תחיית הרבולוציוניזם" ו "החירות"

סוף - סוף-סוף ! - להתיישר מלוא קומתו ולפתח את כל כוחותיו הכבירים. לשם זה נחוץ רק, שבקרב המון אנשי המעשה, בקרב המון גדול עוד יותר של אנשים החולמים על עבודה מעשית עוד בשבתם על ספסל בית-הספר, יתעורר לעג ובוז כלפי כל ניסיון להנמיך את משימותינו הפוליטיות ואת תנופת עבודתנו הארגונית. ואנו נגיע לכך, רבותיי, היו בטוחים!

במאמר "ממה להתחיל?" כתבתי נגד "רבוצ'יה דלו": "ב- 24 שעות אפשר לשנות את הטקטיקה של האגיטציה באיזושהי שאלה מיוחדת, את הטקטיקה בביצוע איזה פרט שבארגון מפלגתי, אבל רק אנשים חסרי חוט שדרה עשויים לשנות את השקפותיהם ולו גם ב- 24 חודשים, ולא רק ב- 24 שעות, ביחס לשאלה, אם נחוצים בכלל, תמיד וללא תנאי, ארגון לוחם ואגיטציה פוליטית בקרב ההמון". על זה משיב "רבוצ'יה דלו": "האשמה יחידה זו של "איסקרה", המתיימרת להיות בעלת אופי עובדתי, אין לה על מה שתסמוך כלל. קוראי "ר. דלו" יודעים יפה שמלכתחילה לא רק קראנו לאגיטציה פוליטית, בלי לחכות להופעתו של "איסקרה"" ...(וציינתם תוך-כדי-כך, שלא לחוגי פועלים בלבד, "אלא אף לתנועת-פועלים המונית אי-אפשר לשים למטרה פוליטית ראשונה - את מיגור האבסולוטיזם", כי אם רק את המאבק לדרישות פוליטיות קרובות ביותר, וש"דרישות פוליטיות קרובות ביותר נעשו נהירות להמון לאחר שביתה אחת, ולכל היותר, כמה שביתות")... "אלא אף המצאנו בפרסומנו מחוץ לארץ לחברים הפעילים ברוסיה את חומר האגיטציה הפוליטי הסוציאל-דמוקרטי *היחיד*"... (ועם זאת לא זו בלבד שהשתמשתם בחומר יחידי זה לצורך אגיטציה פוליטית בצורה רחבה ביותר על בסיס של מאבק כלכלי בלבד, אלא שנמלכתם בדעתכם והגעתם סוף-סוף לכלל מסקנה, שאגיטציה מצומצמת זו היא "הראויה לשימוש רחב ביותר". וכלום אינכם משגיחים בדבר, רבותיי, שנימוקיכם מוכיחים דווקא את ההכרח שבהופעת "איסקרה" - אם החומר *היחיד* הוא מסוג כזה - ואת ההכרח שבמאבק "איסקרה" עם "רבוצ'ייה דלו"?)... "מצד שני, הכשירה פעילותנו המו"לית למעשה את אחדותה הטקטית של המפלגה"... (אחדות ההכרה, שטקטיקה היא תהליך גידולן של המשימות המפלגתיות, הגדלות יחד עם המפלגה? אכן, אחדות רבת-ערך!)... "ותוך-כדי-כך הכשירה את אפשרותו של "ארגון לוחם", שלשם הקמתו עשתה "הברית" [הכוונה ל"ברית הסוציאל-דמוקרטים הרוסים בחוץ-לארץ"] כל מה שביכולתו של ארגון הנמצא בחו"ל" ("ר.ד.", מס' 10, עמ' 15). ניסיון-שווא להיחלץ מן המיצר! מעולם לא עלה על דעתי להכחיש, שעשיתם כל מה שביכולתכם. טענתי וטוען אני *שגבולות* "היכולת" שלכם מצטמצמים על-ידי קוצר-הבנתכם. מגוחך אפילו לדבר על "ארגון לוחם" לשם מאבק על "דרישות פוליטיות קרובות ביותר" או לשם "מאבק כלכלי עם בעלי-הבית והממשלה".

אבל אם רוצה הקורא לראות פנינים של התאהבות "אקונומית" בחובבנות הנחשלת עליו לפנות כמובן מ"רב. דלו" האקלקטי וההפכפך, ל"רב. מיסל" [קיצור של "רבוצ'יה מיסל] העקיב והתקיף. "עכשיו מלים אחדות על זו האינטליגנציה המתקראת מהפכנית, - כתב ר.מ. ב"מוסף המיוחד", עמ' 13, - היא, אמנם, הוכיחה לא פעם למעשה את נכונותה "לאסור קרב מכריע על הצאריזם". אלא שכל הצרה היא בזה, שהאינטליגנציה המהפכנית שלנו, הנרדפת עד צוואר על-ידי המשטרה הפוליטית, סבורה הייתה, כי המאבק עם משטרה פוליטית זו הוא המאבק פוליטי עם שלטון-היחיד. על כן, נשארה סתומה בשבילה עד היום השאלה, "מניין לגייס כוחות למאבק עם שלטון-היחיד?"".

מה מרהיב זלזול נהדר זה כלפי המאבק עם המשטרה מצד מעריץ (מעריץ במובן הגרוע) של התנועה *הסטיכית*? את אי-הכשרתנו הקונספירטיבית מוכן הוא *להצדיק* בכך, שהמאבק עם המשטרה הפוליטית אף אינו חשוב לנו בעצם, שעה שיש לנו תנועה המונית סטיכית!! על מסקנה מפלצתית זו לא יסמכו ידיהם אלא מעטים מאוד: עד כדי כך כואבים הכל את כאב השאלה בדבר המומים של ארגונינו המהפכניים. אבל אם מרטינוב, למשל, לא יחתום עליה, הרי זה רק משום שאין בכוחו או אין בלבו אומץ לחשוב את הנחותיו עד הסוף. ואמנם, כלום "משימה" כגון הצגת דרישות קונקרטיות על-ידי ההמון, דרישות המבטיחות תוצאות מוחשיות, דורשת מידת-דאגה מיוחדת להקמת ארגון לוחם של מהפכנים, מוצק ומרוכז? כלום "משימה" זה אינה מתבצעת אף בידי המון כזה, שאיננו "נאבק עם המשטרה הפוליטית" כלל? יתר על-כן: כלום משימה זו הייתה בת-ביצוע, לולא טיפלו בה, מלבד קומץ מנהיגים, גם פועלים, *שאינם מסוגלים* כלל (ברובם המכריע) "להיאבק עם המשטרה הפוליטית"? פועלים כאלה, אנשי-המון ממוצעים, מסוגלים לגלות מרץ כביר והקרבה עצמית בשביתה, בקרב-רחוב עם המשטרה והצבא, מסוגלים הם (והם בלבד יכולים) *להכריע* בתוצאות כל תנועתנו, - אבל דווקא המאבק עם המשטרה *הפוליטית* דורש סגולות מיוחדות, דורש מהפכנים *מקצועיים*. ועלינו לדאוג לא רק לכך, שההמון "יעמיד" דרישות קונקרטיות, אלא אף לכך, שהמון הפועלים "יעמיד" מהפכנים מקצועיים כאלה במספר הולך ורב. הגענו בדרך זו לשאלה בדבר יחס-הגומלין בין ארגון מהפכנים מקצועיים לבין תנועת-פועלים גרידא. שאלה זו, שנשתקפה מעט בספרות, העסיקה הרבה אותנו, "הפוליטיקאים", בשיחות ובוויכוחים עם חברים הנוטים במידה זו או אחרת ל"אקונומיזם". עליה כדאי להתעכב במיוחד.

אבל תחילה נסיים בעוד ציטטה אחת את הדגמת הנחתנו בדבר הקשר שבין החובבנות הנחשלת ל"אקונומיזם".

"קבוצת "שחרור העבודה" - כתב מר N.N. ב"תשובתו", - דורשת מאבק ישיר עם הממשלה, בלי לשקול, היכן הכוח החומרי למאבק זה, בלי לציין, *היכן הדרכים אליו*". ולאחר הטעימו את המילים האחרונות, מוסיף המחבר למילה "דרכים" את ההערה הבאה: "עובדה זו אין להסבירה במטרות קונספירטיביות, כיוון שבתוכנית מדובר לא על קשר, אלא על *תנועה המונית*. ואילו המון אינו יכול ללכת בדרכים חשאיות. כלום תיתכן שביתה חשאית? כלום תיתכן הפגנה ועצומה חשאית?" (Vademecum, עמ' 59). המחבר הגיע כבר קרוב מאוד הן ל"כוח חומרי" זה (עורכי שביתות והפגנות) והן ל"דרכי" המאבק, ואף-על-פי-כן נשאר תוהה ובוהה, כי הוא "משתחווה" לפני התנועה ההמונית, כלומר רואה אותה כמשהו *הפוטר* אותנו מהאקטיביות המהפכנית שלנו, ולא כדבר החייב לעודד *ולדחוף* את האקטיביות המהפכנית שלנו. שביתה חשאית לא תיתכן - לא לגבי משתתפיה ולא לאנשים הבאים איתה במגע ישיר. אבל עבור המוני הפועלים הרוסים יכולה שביתה זו להישאר (וברוב המקרים היא נשארת) "חשאית", כי הממשלה תדאג לניתוק כל קשר עם השובתים, תדאג למנוע את האפשרות לכל הפצת ידיעות על השביתה. והנה כאן כבר דרוש "מאבק מיוחד עם המשטרה הפוליטית", מאבק שלעולם לא יוכל המון רחב, כהמון המשתתף בשביתות, לנהלו באופן אקטיבי. מאבק זה טעון ארגון "לפי כל כללי האומנות" בידי אנשים שהפעילות המהפכנית היא מקצועם. *הצורך* בארגונו של מאבק זה לא *פחת* בגלל ההמון הנגרף סטיכית אל התנועה. אדרבה, מתוך כך *גדל הצורך* בארגון, כי אנו, הסוציאליסטים, לא נקיים את חובותינו הישירות כלפי ההמון, אם לא יעלה בידנו להפריע למשטרה להפוך כל שביתה וכל הפגנה לחשאית (בעוד שאנו עצמנו מכינים אותן לפעמים בחשאי). ודבר זה *יש בכוחנו לעשותו* דווקא מפני שההמון המתעורר באופן סטיכי *עתיד להעמיד גם מקרבו* מספר הולך ורב של "מהפכנים מקצועיים" (אם לא נרצה לדבר בדרכים שונות על לב הפועלים, על מנת שימשיכו לדרוך במקום).

ג) ארגון פועלים וארגון מהפכנים

אם יש סוציאל-דמוקרט שמושג המאבק הפוליטי מוכל אצלו במושג "המאבק הכלכלי עם בעלי-הבית והממשלה", הרי מדרך הטבע ניתן להניח, שהמושג "ארגון מהפכנים" יהיה מוכל אצלו פחות או יותר במושג: "ארגון פועלים". ואמנם, כדבר הזה יקרה, עד כי בדברנו על ארגון, נמצאים אנו מדברים בשפות שונות ממש. כך, למשל, זוכר אני היטב שיחה עם "אקונומיסט" אחד עקבי למדי, שלא נזדמן לי להכירו לפני-כן [הכוונה ככל הנראה לפגישתו הראשונה של לנין עם **מרטינוב** בשנת 1901. ראה פירוט בסעיף "אישים" במילון המונחים]. נתגלגלה השיחה על החוברת: "מי יבצע את המהפכה הפוליטית?", ועד מהרה באנו לידי הסכמה גמורה, כי חסרונה העיקרי של החוברת הוא - ההתעלמות משאלת הארגון. וכבר דימינו בנפשנו שאנו תמימי-דעים - אבל... השיחה נמשכת הלאה, ומתברר, שאנו מדברים על דברים שונים. איש-שיחי מאשים את המחבר בהתעלמות מקופות-השביתות, מהחברות לעזרה הדדית וכד', ואילו אני התכוונתי לארגון-מהפכנים, הנחוץ לשם "ביצוע" המהפכה הפוליטית. משנתגלעה מחלוקת זו, איני זוכר עוד, שנזדמן לי לבוא לידי הסכמה עם אותו "אקונומיסט" באיזו שאלה עקרונית שהיא!

מה היה אפוא מקור חילוקי-הדעות שלנו? היה הוא בדיוק בכך, ש"האקונומיסטים" סרים תמיד מדרך הסוציאל-דמוקרטיזם אל הטרייד-יוניוניזם, הן במשימות הארגוניות והן בפוליטיות. המאבק הפוליטי של הסוציאל-דמוקרטיה הנו מורכב ורחב הרבה יותר, מאשר המאבק הכלכלי של הפועלים עם בעלי-הבית והממשלה. באותו אופן (וכתוצאה מזה) צריך להיות ארגון המפלגה הסוציאל-דמוקרטית המהפכנית בהכרח ארגון *מסוג שונה*, מאשר ארגון-פועלים לשם מאבק כזה. ארגון-פועלים צריך להיות, ראשית, מקצועי; שנית, צריך הוא להיות רחב ככל האפשר; שלישית, צריך הוא להיות קונספירטיבי פחות ככל האפשר (דברי כאן ולהלן מכוונים, כמובן, רק לרוסיה הכפופה לשלטון-היחיד). ולהפך, ארגון-מהפכנים צריך להקיף קודם-כל ובעיקר אנשים שמקצועם הוא הפעילות המהפכנית (ומפני זה אני מדבר על ארגון-*מהפכנים*, ומתכוון למהפכנים- סוציאל-דמוקרטים). בפני מאפיין משותף זה של חברי ארגון כזה *צריך להימחות כליל כל הבדל בין פועלים ובין אינטליגנטים*, ועל אחת כמה וכמה כל הבדל בין מקצוע למקצוע בקרב הפועלים או בקרב האינטליגנטים. ארגון זה בהכרח שלא יהיה רחב מאוד, ושיהיה קונספירטיבי ככל האפשר. נתעכב על הבדל משולש זה.

בארצות בעלות חופש פוליטי, ברור לגמרי ההבדל בין ארגון מקצועי לפוליטי, כשם שברור גם ההבדל בין טרייד-יוניונים לסוציאל-דמוקרטיה. היחסים של זו האחרונה עם הטרייד-יוניונים

משתנים בהכרח, כמובן, בארצות השונות לפי התנאים ההיסטוריים, המשפטיים וכו', - הם יכולים להיות הדוקים ומורכבים פחות או הדוקים ומורכבים יותר, וכו' (הם צריכים להיות, מנקודת-השקפתנו הדוקים ככל האפשר יותר ומורכבים ככל האפשר פחות), מכל מקום בארצות חופשיות לא ידובר כלל על אפשרות של התמזגות ארגון האיגודים המקצועיים עם ארגון המפלגה הסוציאל-דמוקרטית. ואילו ברוסיה מוחק לכאורה עולו של שלטון-היחיד, כל הבדל בין ארגון סוציאל-דמוקרטי ובין איגוד פועלים, כי *כל* איגודי הפועלים *וכל* החוגים אסורים, כי הביטוי העיקרי והנשק העיקרי של מאבקם הכלכלי של הפועלים - השביתה - נחשבת בכלל לעבירה פלילית (ולפרקים אף לעבירה פוליטית!). באופן כזה נמצא, שהתנאים שלנו "דוחפים", מצד אחד, את הפועלים, השרויים במאבק כלכלי, לעבר השאלות הפוליטיות, ומצד שני, "דוחפים" הם את הסוציאל-דמוקרטים לערבוב טרייד-יוניוניזם בסוציאל-דמוקרטיזם (והקריצ'בסקים, המרטינובים ושות' שלנו, השוקדים לדבר על "הדחיפה" מהסוג הראשון, אינם משגיחים כלל ב"דחיפה" מהסוג השני). ואמנם, תארו לכם את האנשים, השקועים ראשם ורובם "במאבק הכלכלי עם בעלי-הבית והממשלה". קצתם לא ייתקלו במשך *כל* תקופת פעולתם (4-6 חודשים) אפילו פעם אחת בשאלת הנחיצות של ארגון-מהפכנים מורכב יותר; קצתם "ייתקלו", אולי, בספרות הברנשטייניאנית, הנפוצה יחסית, שממנה ישאבו את ההכרה בחשיבות העצומה של "המהלך המתקדם של המאבק היום-יומי האפור". אחרים, יינהו אולי לבסוף, אחרי הרעיון המפתה להראות לעולם כולו דוגמה חדשה של "קשר הדוק ואורגני עם המאבק הפרולטרי", קשר בין התנועה המקצועית ובין זו הסוציאל-דמוקרטית. ככל שאחת הארצות מאחרת להופיע על במת הקפיטליזם, ובכך גם על במת תנועת-הפועלים, - כך עלולים אנשים כאלה לחשוב, - כך יכולים סוציאליסטים להשתתף יותר בתנועה המקצועית ולתמוך בה, כך יכולים וצריכים להתמעט האיגודים המקצועיים שאינם סוציאל-דמוקרטיים. עד כאן מהלך-מחשבות כזה הנו נכון בהחלט, אולם הצרה היא, שהם מוסיפים להפליג עוד וחולמים על התמזגות מלאה של הסוציאל-דמוקרטיזם והטרייד-יוניוניזם. מיד נראה, על פי דוגמת התקנון של "ברית-המאבק הסנט-הפטרבורגי", כיצד משפיעים חלומות אלה לרעה על תוכניותינו הארגוניות.

ארגוני-פועלים לשם מאבק כלכלי צריכים להיות ארגונים מקצועיים. כל פועל-סוציאל-דמוקרט צריך, לפי מידת יכולתו, לסייע לארגונים אלה ולעבוד בהם באופן אקטיבי. זה נכון. אבל אין זה לטובת ענייננו כלל לדרוש, שרק סוציאל-דמוקרטים יוכלו להיות חברי איגודים "גילדאיים": הדבר היה מצמצם את שיעורי השפעתנו על ההמון. אדרבא, ישתתף באיגוד גילדאי כל פועל, המבין את נחיצות ההתאגדות לשם המאבק בבעלי-הבית ובממשלה. עצם המטרה של איגודים גילדאיים אינה ניתנת להגשמה, אם לא יאגדו את כל מי שמסוגל לתפוס אפילו רק דרגת-הבנה בסיסית זו, אם הם לא יהיו ארגונים *רחבים* עד מאוד. וככל שיתרחבו ארגונים אלה, כן תרבה השפעתנו עליהם, - השפעה, הנגרמת לא רק על-ידי התפתחות "סטיכית" של המאבק הכלכלי, אלא על-ידי השפעה ישירה, מודעת, של חברי האיגוד הסוציאליסטיים על חבריהם. אבל הרכב רחב של הארגון מונע אפשרות של קונספירציה מחמירה (הדורשת הכשרה גדולה הרבה יותר, מכפי שדרוש לשם השתתפות במאבק הכלכלי). איך ליישב את הסתירה הזאת בין הצורך ברוחב ההיקף ובין הצורך בקונספירציה מחמירה? איך להגיע לכך, שהארגונים הגילדאיים יהיו ככל האפשר פחות קונספירטיביים? בדרך כלל, יש רק שני דרכים לכך: או לעשות את האיגודים הגילדאיים לגליים (בכמה ארצות בא הדבר לפני הלגליזציה של האיגודים הסוציאליסטיים והפוליטיים), או לקיים את הארגון כחשאי, אך בצורה "חופשית" עד כדי כך, כה רופפת, lose, כמו שאומרים הגרמנים, במידה כזו שבשביל המון החברים תגיע הקונספירציה כמעט לאפס.

הלגליזציה של איגודי-פועלים לא-פוליטיים ולא-סוציאליסטיים כבר החלה ברוסיה, ואין הדבר יכול להיות מוטל בספק כלל, שכל צעד של תנועת-הפועלים הסוציאל-דמוקרטית שלנו, הגדלה במהירות, יגדיל ויעודד את ניסיונות הלגליזציה הזאת, - ניסיונות הבאים בעיקר מצד תומכי המשטר הנוכחי, אבל במקצת גם מצד הפועלים עצמם ומצד האינטליגנציה הליברלית. דגל הלגליזציה הונף כבר בידי הווסילייבים [Vasilyev] והזובטובים [Zubatov], כן הובטח וניתן לה כבר סיוע בידי האדונים האוזרבים [Ozerov] והוורמסים [Vorms], ואף בקרב הפועלים ישנם כבר חסידי הזרם החדש. ואי-אפשר לנו שלא להתחשב עוד בזרם החדש הזה. איך להתחשב, - בנידון זה ספק אם יש מקום לחילוקי-דעות אצל הסוציאל-דמוקרטים. אנו מחויבים להוקיע לבלי-הרף כל השתתפות של הזובטובים והווסילייבים, של הז'נדרמים והכמרים בזרם זה, ולהסביר לפועלים את כוונותיהם האמיתיות של המשתתפים הללו. כן עלינו לגנות גם את טעמן של כל הנימות הפייסניות, "ההרמוניות", שתשתמענה בנאומי הפעילים הליברליים באסיפות הפומביות של הפועלים, - ללא הבדל, אם משמיעים הם את הנימות האלה מתוך הכרה נאמנה, שרצוי שיתוף-פעולה בין המעמדות בדרכי שלום, אם מתוך רצון לשאת חן בעיני השליטים, או לבסוף, פשוט מתוך מבוכה. אנו מחויבים, לבסוף, להזהיר את הפועלים מפני מלכודת זו, שהמשטרה טומנת להם לעתים קרובות, בבלשה באסיפות הפומביות ובחברות המותרות-מטעם-הרשות אחרי אנשים

ש"אש בוערת" בקרבם, בנסותה להכניס באמצעות הארגונים הלגליים פרובוקטורים גם לתוך הארגונים הבלתי-לגליים.

אבל בעשותנו כל זאת, אין אנו צריכים כלל לשכוח, *שסוף-כל-סוף* תביא הלגליזציה של תנועת-הפועלים תועלת דווקא לנו ולא לזובטובים. אדרבא, על-ידי מסע ההוקעה עצמו אנו מנכשים את החוחים מבין החיטים. את החוחים כבר הראינו. החיטה, זוהי - משיכת שימת-לבם של שכבות פועלים רחבות עוד יותר ומפגרות ביותר, אל שאלות פוליטיות וסוציאליות, זוהי - הסרת-עול מעלינו, המהפכנים, עול תפקידים שהנם לגליים לפי מהותם (הפצת ספרים לגליים, עזרה הדדית, וכד'), ואשר התפתחותם תוסיף ותיתן לנו בלי ספק עוד ועוד חומר לאגיטציה. במובן זה יכולים וצריכים אנו לומר לזובטובים ולאוזרובים: טרחו, רבותי, הוסיפו לטרוח! במידה שאתם טומנים פח לפועלים (אם על-ידי פעולה פרובוקטורית ישירה או על-ידי השחתת-פועלים "הוגנת" ב"סטרוויזם") - באותה מידה נדאג אנו להוקיע את מזימותיכם. במידה שאתם עושים צעד ממשי קדימה, - ולו גם בצורת "זיגזג הססני", אבל בכל-זאת צעד קדימה, - נאמר אנו יישר כוחכם! צעד ממשי קדימה יכול להיות רק הגדלה ממשית, אפילו אם היא מועטה, של המרחב בשביל הפועלים. אך כל הגדלת מרחב כזו תהיה לתועלתנו ותחיש את הופעתן של אגודות לגליות כאלה, שבהן לא הפרובוקטורים יצודו את הסוציאליסטים, אלא הסוציאליסטים יצודו להם תומכים. בקיצור, ענייננו עתה הוא להילחם בחוחים. לא ענייננו הוא לגדל חיטה בעציצים ביתיים. בעקרנו את החוחים, אנו מטהרים בכך את הקרקע בשביל נביטה אפשרית של זרעי החיטה. ובעוד שאנשים מסוגם של אפנסיי איווניץ' ופולכריה איוונובנה [שמות גיבוריו של גוגול בסיפור "בעלי אחוזה מן הדור הישן"] עוסקים בגידול צמחי-בית, צריכים אנו להכין קוצרים שיידעו גם לכסח את החוחים של היום גם לקצור את החיטים של מחר[5].

ובכן, אין *אנו* יכולים *לפתור* על-ידי הלגליזציה את השאלה בדבר יצירת ארגון מקצועי שיהיה קונספירטיבי פחות ככל האפשר, ורחב יותר ככל האפשר (אבל היינו שמחים מאוד אילו פתחו לנו הזובטובים והאוזרובים אפילו אפשרות חלקית לפתרון כזה, - לשם כך עלינו להילחם בהם במשנה מרץ!). נשארת רק הדרך של ארגונים מקצועיים חשאיים, *ואנו חייבים* להחיש כל עזרה לפועלים, המתייצבים כבר (כפי שידוע לנו בוודאות) על הדרך הזאת. לא זה בלבד, שארגונים מקצועיים יכולים להביא תועלת עצומה בעניין התפתחותו והתבצרותו של המאבק הכלכלי, אלא הם יכולים גם להיעשות כלי-עזר חשוב מאוד לאגיטציה הפוליטית ולארגון המהפכני. כדי להשיג תוצאה זו, כדי להטות את התנועה המקצועית הצעירה לאפיק הרצוי לסוציאל-דמוקרטיה, - מן הנחוץ קודם-כל לתאר לעצמנו בבירור את חוסר-הטעם של אותה תוכנית-ארגון, שמטפחים "האקונומיסטים" הפטרבורגיים, זה חמש שנים כמעט. תוכנית זו מובאת גם ב"תקנון קופת-הפועלים" מיולי שנת 1897 ("דף הפועלים", מס' 10-9, עמ' 46 - מתוך גיליון מס' 1 של "רב. מיסל") וגם ב"תקנון ארגון הפועלים המאוחד" מאוקטובר שנת 1900 (דף מידע מיוחד שהודפס בסנט-פטרבורג והמוזכר בגיליון מס' 1 של "איסקרה"). החסרון העיקרי של שני התקנונים - מתן צורה מדוקדקת לארגון-פועלים רחב ועירובו של זה בארגון מהפכנים. ניקח את התקנון השני, המעובד יותר. הוא מכיל *חמישים ושניים* סעיפים: 23 מהם קובעים את המבנה, סדר ניהול העניינים ותחומי הסמכות של "חוגי-הפועלים" המאורגנים בכל בית-חרושת ("לא יותר מ- 10 אנשים" בכל אחד) והבוחרים "קבוצות מרכזיות (של בית-החרושת)". "הקבוצה המרכזית - אומר סעיף 2 - עוקבת אחרי כל המתרחש בבית-החרושת או במפעל שלה ומנהלת את יומן המאורעות שם". "הקבוצה המרכזית מוסרת מדי חודש בחודשו לכל החברים דין-וחשבון על מצב הקופה" (סעיף 17) וכד'. 10 סעיפים מוקדשים ל"ארגון האזורי" ו-19 - למקלעת מורכבת מאוד של "ועד ארגון-הפועלים ושל "ועד ברית-המאבק הסנט-פטרבורגי" (הנבחרים מכל אזור ומ"קבוצות הביצוע" - "קבוצות התועמלנים, קבוצות לשם מגע-ומשא עם ערי-השדה, לשם מגע-ומשא עם חוץ-לארץ, לשם ניהול המחסנים, להוצאת הספרים, לקופה").

הסוציאל-דמוקרטיה - כמוה כ"קבוצות-ביצוע" ביחס למאבק הכלכלי של הפועלים! קשה להפגין ביתר מוחשיות, כיצד סוטה מחשבת "האקונומיסט" מדרך הסוציאל-דמוקרטיזם אל הטרייד-יוניוניזם, כמה זר לו כל מושג על כך, שסוציאל-דמוקרט צריך קודם-כל לחשוב על ארגון המהפכנים, המסוגלים לכוון את *כל* מאבק השחרור של הפרולטריון. מי שמדבר על "שחרור פוליטי

---

[5] מלחמתה של "איסקרה" בחוחים עוררה מצד העיתון "רב. דלו" התפרצות מלאת זעם כזו: "איסקרה" רואה אפוא את אות הזמן לאו דווקא במאורעות הגדולים האלה (של האביב), אלא בעיקר בניסיונות העלובים של סוכני זובטוב לעשות את תנועת-הפועלים "לגלית". "איסקרה" אינה רואה, שעובדות אלה הן הן המדברות נגדה; הן הן המעידות, שתנועת-הפועלים קיבלה כבר ממדים מאיימים מאוד בעיני הממשלה". ("שתי ועידות", עמ' 27). בכל אשם - "הדוגמטיזם" של אותם האורתודוכסים "החרשים לציוויים הנמרצים של החיים". בעקשנות אין הם רואים את החיטה, שגדלה אמה, ונלחמים בחוחים, שגדלו טפח! האין זה "חוש-פרספקטיבה מסולף ביחס לתנועת-הפועלים הרוסית"? (שם, עמ' 27)

של מעמד-הפועלים", על מאבק "בשרירות-הלב של שלטון הצאר" - ובו בזמן הוא מחבר תקנוני-ארגון כאלה, הרי זה מעיד על עצמו שהוא חסר כל מושג על המשימות הפוליטיות האמיתיות של הסוציאל-דמוקרטיה. אף אחד מחצי-מאה הסעיפים אינו מגלה כל זיק של הבנה בדבר הצורך באגיטציה פוליטית רחבה ביותר בקרב ההמונים, אשר תאיר את כל הצדדים של האבסולוטיזם הרוסי, את כל פרצופם של המעמדות החברתיים השונים ברוסיה. יתר על כן, לא רק המטרות הפוליטיות, אלא גם הטרייד-יוניוניסטיות אינן ניתנות להגשמה על-ידי תקנון כזה, כי הן דורשות ארגון *לפי המקצועות*, ודבר זה לא נזכר כלל בתקנון.

אבל אופיינית יותר מכל היא, בוודאי, הכבדות המדהימה של כל אותה "השיטה", המתאמצת לקשור כל בית-חרושת נפרד עם "הועד" בחוט תמידי של תקנות חד-גוניות וקטנוניות עד כדי גיחוך, והמקיימת מערכת-בחירות תלת-שלבית. המחשבה, הלחוצה באופק-הראיה הצר של "האקונומיזם", שוקעת כאן בפרטים, שנודף מהם ממש ריח של סחבת וסרבול משרדי. למעשה, כמובן, אין משתמשים כלל בשלושה רבעים מכל הסעיפים הללו, אך לעומת זאת ארגון "קונספירטיבי" כזה, עם קבוצה מרכזית בכל בית-חרושת, מקל על הז'נדרמים לגרום מפלות נרחבות לאין-שיעור. החברים הפולנים כבר ידעו תקופה כזו בתנועה, כאשר נסחפו כולם בזרם אחרי רעיון ייסוד רחב של קופות-פועלים, אבל עד מהרה הסתלקו מאותו רעיון, בהיווכחם שהם רק מספקים לז'נדרמים קציר מבורך. אם אנו רוצים בארגוני-פועלים רחבים ואיננו רוצים במפלות רחבות, איננו רוצים לגרום קורת-רוח לז'נדרמים, עלינו לשאוף לכך, שארגונים אלה יהיו מחוסרי כל צורה קבועה. - היוכלו אז למלא את תפקידיהם? - הביטו נא וראו את התפקידים האלה: "...לעקוב אחרי כל המתרחש בבית-החרושת ולנהל את יומן המאורעות בו" (סעיף 2 של התקנון). האומנם יש צורך הכרחי לצקת זאת בדפוס קבוע? האומנם אי-אפשר להשיג זאת עוד ביתר הצלחה על-ידי כתבות בעיתונים בלתי-לגליים, בלי יצירת קבוצות מיוחדות לשם כך? "...להנהיג את מאבק-הפועלים לשיפור מצבם במפעל" (סעיף 3 של התקנון). שוב אין צורך בצורה מגובשת. כל אגיטטור, פיקח במידה כלשהי, יוכל להוציא מתוך שיחה פשוטה מה הן הדרישות שהפועלים רוצים להעלות, ומשיעמוד על כך, יוכל למסור את הדברים לארגון-מהפכנים צר, ולא רחב, כדי שהארגון יספק עלון מתאים. "...לארגן קופה... בתשלומים של 2 קופייקות מכל רובל" (סעיף 9) - ואחר-כך "למסור לכולם בכל חודש דין-וחשבון על הקופה" (סעיף 17), להוציא את החברים שאינם משלמים (סעיף 10) וכד'. הרי זה ממש גן-עדן בשביל המשטרה, מפני שאין לך דבר קל יותר, מאשר לחדור לכל הקונספירציה הזאת של "הקופה המרכזית בבית-החרושת", גם להחרים את הכספים וגם לסלק את כל האנשים המעולים. האם לא פשוט יותר להוציא בולים בני קופייקה אחת או שתים, חתומים בחותמו של ארגון ידוע (צר מאוד וקונספירטיבי מאוד), או לאסוף כספים בלי כל בולים ואת הדין וחשבון עליהם ידפיס, בסיסמה מותנית מסוימת, עיתון אי-לגלי? תושג אותה מטרה עצמה, ולז'נדרמים יקשה אז פי מאה למצוא את החוטים.

יכול הייתי להמשיך את דוגמת ניתוח-התקנון, אבל סבורני, שדי גם במה שנאמר. גרעין קטן, מלוכד ומהודק, של הפועלים האמינים, המנוסים והמחושלים ביותר, שיש לו מיופי-כוח באזורים הראשיים, והקשור עם ארגון מהפכנים, לפי כל כללי הקונספירציה המחמירה ביותר, יוכל למלא בשלמות, בהשתתפות הרחבה ביותר של ההמון ובלי כל קביעת צורה רשמית, את *כל* התפקידים המוטלים על ארגון מקצועי, ולא עוד, אלא שהוא יוכל למלא אותם כרצוי לסוציאל-דמוקרטיה, דווקא. רק בדרך כזו אפשר להגיע *לביצורה* ולהתפתחותה של תנועה מקצועית *סוציאל-דמוקרטית*, על אפם ועל חמתם של כל הז'נדרמים.

ישיבו לי: ארגון lose [חופשי, רחב] כזה, שאין לו שום צורה קבועה, שאין בו אפילו שום חברים ידועים בשמם ורשומים, אין שמו ארגון. - אולי. איני רודף אחרי השם. אבל את כל הנחוץ יעשה "ארגון ללא חברים" זה ויבטיח מבראשית קשר אמיץ בין הטרייד-יוניונים העתידיים שלנו ובין הסוציאליזם. ומי שרוצה בארגון-פועלים *רחב* עם בחירות, דינים-וחשבונות, הצבעות כלליות וכו' במשטר האבסולוטיזם - הרי הוא פשוט אוטופיסט חסר תקנה.

מכאן מוסר-השכל פשוט: אם נתחיל בהנחת יסוד מוצק לארגון מהפכנים חזק, נוכל להבטיח את יציבות התנועה כולה, נוכל להגשים גם את המטרות הסוציאל-דמוקרטיות וגם את המטרות הטרייד-יוניוניסטיות עצמן. אך אם נתחיל בארגון-פועלים רחב אשר לכאורה הוא "נגיש" יותר להמון, (ולמעשה נגיש יותר לז'נדרמים ועושה את המהפכנים לנגישים יותר עבור המשטרה), לא נשיג, לא את המטרות האלה ולא את ההן, לא ניפטר מהחובבנות הנחשלת, ובפירוד שלנו, בתבוסתנו המתמדת רק נעשה לנגישים יותר עבור ההמון את הטרייד-יוניונים מן הטיפוס הזובטובי או האוזרובי.

מה אפוא צריכים להיות תפקידיו של ארגון-מהפכנים זה? - על כך נשוחח מיד בפירוט. אבל תחילה ננתח עוד דיון טיפוסי אחד של הטרוריסט שלנו הנמצא שוב (ביש-מזל שכזה!) בשכנות קרובה ביותר עם "האקונומיסט". בכתב-העת לפועלים "סבובודה" [svoboda - "החירות"] (גיליון מס' 1) יש מאמר בשם "הארגון", שמחברו מבקש להיות מליץ-יושר למכריו הפועלים-"האקונומיסטים" מאיוונובו-ווזנסנסק [Ivanovo-Voznyesensk, עיר ברוסיה בה הוקם הסובייט (מועצת הפועלים) הראשון ב- 1905, כשלוש שנים לאחר כתיבתו של "מה לעשות?"].

"רע הדבר, - כותב הוא, - כאשר ההמון אילם, ללא מודעות, כאשר התנועה הולכת לא מן השדרות התחתונות. הנה, ראו: הסטודנטים מן העיר האוניברסיטאית נוסעים לבתיהם לימי החגים או לימות הקיץ - ותנועת-הפועלים נעצרת. האם תנועת-פועלים כזו, הנדחפת מן הצד, יכולה להיות לכוח ממשי? אין שמץ של סיכוי... עדיין לא למדה ללכת ברגליה, ומוליכים אותה במושכות. והוא הדבר בכל: הסטודנטים נסעו מן המקום - עצירה; נתפסו המוכשרים ביותר, הקרום של השמנת - והחלב החמיץ; נאסר "הועד" - שוב שקט, עד שיקום חדש; ועדיין לא ידוע, איזה ועד יקום - אולי יהיה שונה לגמרי מקודמו: הלה אמר דבר אחד, וזה יאמר את ההפך. הקשר בין יום האתמול ובין יום המחר הולך ואובד, ניסיון העבר אינו לקח לעתיד. וכל זה מפני שאין שורשים בעומק, בהמון, מפני שעובדים לא מאה טיפשים, כי אם עשרה חכמים. עשרה אפשר תמיד להעלות בחכה, אבל אם הארגון מקיף את ההמון, אם הכל בא מן ההמון - לא יצלחו כל היגיעות להמית את המפעל" (עמ' 63).

העובדות תוארו תיאור נכון. תמונת החובבנות הנחשלת שלנו עלתה יפה. אך המסקנות - ראויות ל"רבוצ'יה מיסל" גם לפי חוסר-התבונה שבהן גם לפי חוסר הטקט הפוליטי שלהן. זהו - שיא של חוסר-תבונה, כי כאן מערבב המחבר יחד את השאלה הפילוסופית והחברתית-היסטורית בדבר "שורשי" התנועה ב"עומק" עם השאלה הטכנית-הארגונית בדבר הדרך הטובה יותר למאבק בז'נדרמים. הרי זהו - שיא של חוסר-טקט פוליטי, כי תחת אשר יערער על מנהיגים רעים ויקרא למנהיגים טובים, מתריע המחבר על מנהיגים בכלל, בפנותו אל "ההמון". אף זה ניסיון למשוך אותנו לאחור מבחינה ארגונית, כשם שהמחשבה על החלפת האגיטציה הפוליטית בטרור אקסציטטיבי [מעורר] מושכת לאחור מבחינה פוליטית. וכאן, מרגיש אני ממש embarras de richesses [קושי מחמת שפע], כיוון שאין אני יודע במה לפתוח את ניתוח הערבוביה המוגשת לנו ע"י "סבובודה". אנסה לפתוח, לשם המחשה, בדוגמה. קחו את הגרמנים. אקווה, שלא תבואו להכחיש, שהארגון מקיף אצלם את ההמון, שהכל בא מן ההמון, ותנועת-הפועלים למדה ללכת ברגליה היא? ואף-על-פי-כן, כמה יודע ההמון בן-המיליונים הזה להוקיר את "עשרת" מנהיגיו הפוליטיים המנוסים, באיזה כוח תומך הוא בהם! בבית-הנבחרים אירע לא אחת שצירי המפלגות העוינות התגרו בסוציאליסטים: "דמוקרטים נאים! אך לשווא תתיימרו כי תנועתכם תנועה של מעמד-הפועלים, - למעשה מופיעה תמיד אותה חבורת מנהיגים עצמה. שוב אותו בבל [Bebel], שוב אותו ליבקנכט [Liebknecht], מדי שנה בשנה, מדי עשור בעשור. אכן, ציריכם, הנבחרים כביכול, מאת הפועלים, הם קבועים - ללא-חלוף, יותר מאשר הפקידים הממונים על-ידי הקיסר!" ואולם הגרמנים קידמו בחיוך של בוז בלבד את הניסיונות הדמגוגיים הללו להעמיד זה כנגד זה את "המנהיגים" ואת "ההמון", ללבות בקרב ההמון את היצרים הרעים ואת היהירות, ליטול מהתנועה את חוסנה ויציבותה על-ידי קיצוץ באמון ההמון אל "עשרת החכמים". אצל הגרמנים מפותחת כבר למדי המחשבה הפוליטית, נצבר כבר ניסיון פוליטי מספיק, בכדי להבין, שבלי "עשרת" המנהיגים בעלי הכשרון (וכשרונות אינם נולדים למאות), שעמדו במבחן וקנו להם הכשרה מקצועית וניסיון של ימים רבים, אשר הסתגלו יפה איש אל רעהו, לא יתכן בחברה בת-זמננו מאבק נמרץ של איזה מעמד שהוא. הגרמנים ראו גם בסביבתם דמגוגים, שהחניפו ל"מאת הטיפשים" ורוממו אותם מעל ל"עשרת החכמים", החניפו ל"אגרוף השרירי" של ההמון, בעוררם אותו (כדוגמת מוסט [Most] או הסלמן [Hasselmann]) לפעולות "מהפכניות" בלתי-מחושבות ובנטעם בלבו אי-אמון אל המנהיגים העקביים, הנאמנים לדרכם. ורק בכוחו של מאבק עיקש חסר פשרות עם כל היסודות הדמגוגיים למיניהם בתוך הסוציאליזם פנימה, גדל וגבר כל-כך הסוציאליזם הגרמני. ואילו החכמים שלנו כיום, בתקופה בה כל משבר הסוציאל-דמוקרטיה הרוסית מקורו בכך, שההמונים המתעוררים באופן סטיכי חסרים מנהיגים מנוסים, מפותחים ומוכשרים דיים, - אצלנו עומדים החכמים שלנו ומשמיעים בעמקנות של איוונושקה [איוון, איוונושקה - דמות ה"חושם", הטמבל באגדות הרוסיות]: "רע הדבר, כשהתנועה הולכת לא מן השדרות התחתונות"!

"ועד המורכב מסטודנטים לא יצלח, אין הוא יציב". - נכון מאוד. אבל מכאן יש להסיק את המסקנה, שנחוץ ועד של *מהפכנים* מקצועיים, ואין זה משנה, אם זהו סטודנט או פועל שיוכל להכשיר את עצמו להיות מהפכן מקצועי. ואילו אתם מסיקים מכאן, שלא מן הראוי לדחוף את

תנועת-הפועלים מן הצד! בתמימותכם הפוליטית אינכם מבחינים, שאתם מסייעים בזה ל"אקונומיסטים" שלנו ולחובבנות הנחשלת שלנו. במה התבטאה, במחילה מכבודכם, "דחיפת" פועלינו על-ידי הסטודנטים שלנו? הלא *אך ורק* בזה, שהסטודנט הביא לפועל אותם קרעי הידע הפוליטי, שהיו לו, אותם פירורי הרעיונות הסוציאליסטיים, שנפלו בחלקו (כי המזון השכלי העיקרי של סטודנט בן דורנו - המרכסיזם הלגלי - גם לא יכול היה לתת לו שום דבר, חוץ מאלף-בית, חוץ מפירורים). "דחיפה מן הצד" *כזו* לא הייתה רבה מדי, אלא, להפך, מעטה מדי, מעטה מדי בתנועתנו באופן מבהיל ומדהים, כי יותר מדי שקדנו להתבשל בלשד עצמנו, ובעבדות יתרה כרענו ברך לפני המאבק הבסיסי, "המאבק הכלכלי של הפועלים עם בעלי-הבית ועם הממשלה". ב"דחיפה" *כזאת* דווקא, אך כפולה פי מאה, צריכים לעסוק ונעסוק אנו, המהפכנים המקצועיים. אבל דווקא משום שאתם בוחרים במילה מתועבת, כמו "דחיפה מן הצד", המעוררת בהכרח (לפחות אצל הפועל שאינו מפותח, כשם שאתם אינכם מפותחים) אי-אמון אל *כל* מי שמביא לו מן הצד ידיעה פוליטית וניסיון מהפכני, המעוררת בו באופן אינסטינקטיבי רצון להדוף אחור את *כל* האנשים מסוג זה - הרי אתם *דמגוגים*, והדמגוגים הם אויביו הגרועים ביותר של מעמד-הפועלים.

אכן כן! ואל-נא תמהרו להרים קול צעקה על "הנימוסים הבלתי-חבריים" של פולמוסי! אין בדעתי כלל להטיל חשד בטהרת כוונותיכם, כבר אמרתי, שדמגוג יכול אדם להיעשות גם מחמת תמימותו הפוליטית בלבד. אבל הראיתי כי ירדתם עד לידי דמגוגיה. ולעולם לא אתעייף לחזור ולשנן, שדמגוגים הם אויביו הגרועים ביותר של מעמד-הפועלים. הגרועים ביותר - לפי שהם מלבים את היצרים הרעים של ההמון, לפי שפועלים בלתי-מפותחים אי-אפשר להם להבחין באויבים הללו, המופיעים, ולפעמים גם מופיעים בכנות, כידידיהם. גרועים ביותר - מפני שבתקופת התעייה והתנודה, בתקופה, שקלסתר-פניה של תנועתנו עודנו אך הולך ומתרקם, אין דבר קל יותר מאשר למשוך באופן דמגוגי את ההמון, אשר רק ניסיונות מרים מאוד יוכלו אחר-כך להעמידו על טעותו. הנה כי כן, משום כך צריכה סיסמת הרגע של הסוציאל-דמוקרט הרוסי כיום להיות: מאבק נמרץ גם נגד "סבובודה" היורדת עד לידי דמגוגיה וגם נגד "רבוצ'יה דלו" היורד אף הוא עד לידי דמגוגיה (על כך נדבר עוד בהרחבה להלן[6]).

"נקל לצוד עשרה חכמים מאשר מאה טיפשים". אמת נהדרת זו (על השמעתה תמיד ימחאו לכם כפיים מאת הטיפשים) נראית כמובנת מאליה רק מפני שאתם במהלך-מחשבתכם קפצתם משאלה אחת אל שאלה אחרת. התחלתם לדבר ועודכם מוסיפים לדבר על ציד "הועד", על ציד "הארגון", ופתאום עברתם בקפיצה אל שאלת ציד "השורשים" של התנועה אשר "בעומק". כמובן, תנועתנו אינה ניתנת לציד, רק מפני שיש לה שורשים בעומק למאות ומאות אלפים. אבל הרי המדובר היה לא על זה כלל. מבחינת "השורשים שבעומק" אי-אפשר "לצוד" אותנו גם עכשיו, על אף כל החובבנות הנחשלת שלנו, ובכל-זאת מתאוננים כולנו ואי-אפשר לנו לא להתאונן על ציד "*הארגונים*" ההורס כל רציפות של התנועה. ואם רק תעלו את השאלה בדבר ציד *הארגונים* ולא תסטו ממנה הצדה, הרי אגיד לכם, שלצוד עשרה חכמים קשה הרבה יותר מאשר לצוד מאה טיפשים. ואני אגן על הנחה זו אם גם תרבו לשסות בי את ההמון על "האנטי-דמוקרטיזם" שלי וכד'. במילה "חכמים" מבחינה ארגונית אני מתכוון, כפי שכבר הראיתי לא פעם, רק *למהפכנים מקצועיים*, ללא הבדל, אם התפתחו מתוך הסטודנטים או מבין הפועלים. והנה אני קובע: 1) כי שום תנועה מהפכנית לא תוכל להיות בת-קיימא בלי ארגון מנהיגים יציב השומר על רציפות; 2) ככל שרחב יותר ההמון הנסחף באופן סטיכי לתוך המאבק, המון שהוא בסיס התנועה ומשתתף בה, כן הולך וגדל הצורך בארגון כזה ובה במידה צריך שיהא הארגון יציב ככל האפשר (מפני שבה במידה קל יותר לכל מיני דמגוגים למשוך אחריהם את שכבות ההמון הבלתי-מפותחות); 3) כי ארגון כזה צריך להיות מורכב בעיקר מאנשים העוסקים באופן מקצועי בפעילות מהפכנית; 4) כי בארץ הנתונה לשלטון-יחיד, ככל *שנצמצם* את הרכב החברים של ארגון כזה, עד כדי כך שישתתפו בו רק חברים העוסקים באופן מקצועי בפעילות מהפכנית ואשר קיבלו הכשרה מקצועית באמנות המאבק עם המשטרה הפוליטית, כן יקשה יותר "לצוד" ארגון כזה, וגם - 5) - בה במידה *ירחב* הרכב האנשים, הן ממעמד-הפועלים והן משאר מעמדות החברה, שתהיה להם אפשרות להשתתף בתנועה ולעבוד בה באופן אקטיבי.

אני מציע ל"אקונומיסטים", לטרוריסטים ול"אקונומיסטים-טרוריסטים"[7] שלנו, להפריך את ההנחות הללו, אך על שתי האחרונות מביניהן אתעכב כעת. השאלה בדבר הקלות לצוד "עשרה

[6] כאן רק נעיר, שכל האמור כאן בפינו על "הדחיפה מן הצד" ועל כל הדיונים הנוספים של "סבובודה" בעניין הארגון מתייחסים בשלמות *לכל* "האקונומיסטים" ואנשי "רב. דלו" בתוכם, כי קצתם הטיפו והגנו באופן אקטיבי על אותן ההשקפות בשאלות הארגון וקצתם נתפסו להן.

[7] מונח זה נראה הולם את הירחון "סבובודה" יותר מאשר המונח הקודם, כי ב"תחיית הרבולוציוניזם" הוא מגן על הטרור, ובמאמר הנידון בזה - על האקונומיזם. אכן, "פלוני תשוקתו אש, אך מזלו מבייש!" פתגם זה ראוי לאמירה על "סבובודה" בכלל. יש כאן ניצני סגולות מעולות ביותר וכוונות מצוינות ביותר, ואילו בסופו של דבר אתה מוצא ערבוביה; והערבוביה הזאת בעיקר מפני זה, שבעוד שהיא מגינה על רציפות הארגון, אין היא רוצה לדעת את

חכמים" ו"מאה טיפשים" מסתכמת בשאלה הנדונה לעיל: האם אפשרי *ארגון* המוני כשנחוצה קונספירציה מחמירה ביותר? לעולם לא נוכל להעמיד ארגון רחב על אותה רמה של קונספירציה שבלעדיה אין לדבר כלל על מאבק בממשלה, מאבק יציב השומר על רציפות. אולם, ריכוז כל התפקידים הקונספירטיביים בידי מספר קטן ככל האפשר של מהפכנים מקצועיים אינו אומר כלל, שמהפכנים אלה "יחשבו בשביל הכל", שההמונים לא ישתתפו *בתנועה* באופן פעיל. להפך, ההמון יעמיד מקרבו מהפכנים מקצועיים אלה במספר הולך וגדל, כי ההמון יידע אז, שלא די בכך, שכמה סטודנטים ופועלים העסוקים במאבק כלכלי, יתאספו כדי לייסד "ועד" אלא נחוץ במשך שנים לעבד ולהכשיר מקרב ההמונים את המהפכן המקצועי, וההמון "יחשוב" לא על החובבנות הנחשלת בלבד אלא דווקא על הכשרה כזאת. ריכוז כל התפקידים הקונספירטיביים של *הארגון* אין פירושו כלל ריכוזם של כל תפקידי *התנועה*. השתתפות פעילה של ההמון הרחב במפעל הספרות הבלתי-לגלית לא תתמעט, כי אם *תגבר* פי עשרה על-ידי כך שעשרה מהפכנים מקצועיים ירכזו את התפקידים הקונספירטיביים של עניין זה. כך ורק כך נגיע לידי זה, שקריאת הספרות הבלתי-לגלית, ההשתתפות בספרות זו, וחלקית גם הפצתה, *תחדלנה כמעט להיות עניין קונספירטיבי, כי* המשטרה תבין עד מהרה את חוסר-הטעם ואת ואי-האפשרות של סחבת משפטית ואדמיניסטרטיבית בעקבות כל עותק של הוצאה המופצת באלפי עותקים. וזה נוגע לא רק ביחס לדפוס, אלא לכל תפקידי התנועה, וגם ההפגנה בכלל זה. השתתפות-ההמון הפעילה והרחבה ביתר בתנועה לא זה בלבד שלא תפסיד אלא, להפך תרוויח רבות מכך ש"עשרה" מהפכנים מנוסים מוכשרים-מקצועית לא פחות מהמשטרה שלנו, ירכזו את כל הצדדים הקונספירטיביים של העניין, הכנת העלונים, עיבוד התכנית המקורבת, מינוי יחידת מדריכים לכל אחד מאזורי העיר, לכל רובע פועלי, לכל מוסד-חינוך וכד' (אני יודע, יהיו שיטענו כנגדי על "אי- הדמוקרטיות" של השקפותיי, אבל על השגה זו שאינה חכמה כלל, אענה בפירוט להלן). ריכוז התפקידים הקונספירטיביים ביותר בידי ארגון מהפכנים לא יחליש, אלא יעשיר בהיקף ובתוכן את פעולתם של ארגונים רבים אחרים, המכוונים לקהל הרחב, שצורתם מגובשת לכן פחות ככל האפשר והם קונספירטיביים פחות ככל האפשר, כגון: איגודים מקצועיים של פועלים, חוגי-פועלים להשכלה עצמית ולקריאת ספרות בלתי-לגלית, חוגים סוציאליסטיים וכן חוגים דמוקרטיים של *כל* יתר שכבות האוכלוסייה וכו' וכו'. חוגים, איגודים וארגונים כאלה דרושים בכל מקום במספר *רחב ביותר*, ותפקידיהם צריכים להיות רבגוניים ביותר, ואולם מעשה נואל ומזיק הוא *לערבב* אותם עם ארגון *מהפכנים*, למחוק את הקו המפריד ביניהם, לכבות בלב ההמון את ההכרה, שכהתה גם בלי זה, שכדי "לשרת" את תנועת-ההמונים דרושים אנשים המקדישים את עצמם במיוחד לפעולה סוציאל-דמוקרטית כליל, ושאנשים כאלה צריכים בסבלנות ובעקשנות *להכשיר* את עצמם להיות מהפכנים מקצועיים.

כן, הכרה זו כהתה עד מאוד. ראש חטאינו מבחינה ארגונית הוא, *שבחובבנות הנחשלת שלנו השפלנו את יוקרתו של המהפכן ברוסיה*. באשר הוא רופף ורעוע בשאלות תיאורטיות, בעל אופק צר, מסתמך על הסטיכיות של ההמון להצדקת רשלנותו, דומה יותר למזכיר של טרייד-יוניון, מאשר לטריבון העם, קצר-יד לתכן תכנית רחבה ונועזת, אשר תעורר כבוד גם אצל היריבים, בלתי-מנוסה ובלתי-זריז באומנותו המקצועית, - במאבק עם המשטרה הפוליטית, - הגיעו בעצמכם! - הרי אין זה מהפכן, אלא חובבן נחשל ועלוב.

ואל-נא יראה איש מאנשי המעשה את עצמו נעלב על ידי מילה חריפה זו, כי מכיוון שמדובר על אי-מוכנות, אני מייחס אותה קודם כל לעצמי. עבדתי בחוג [הכוונה לחוג הסוציאל-דמוקרטים הפטרבורגים, "הזקנים", שעל בסיסו הוקמה ב- 1895 "ברית המאבק לשחרור מעמד הפועלים"], שקבע לעצמו תפקידים רחבים ומקיפי כל, - וכולנו, כל חברי החוג הזה, התייסרנו בנפשנו, סבלנו עד כדי כאב מאימת ההכרה, שאין אנו אלא חובבנים נחשלים בשעה היסטורית זו, שעה שאפשר היה לומר עליה, בשינוי הנוסח של האמרה הידועה: תנו לנו ארגון-מהפכנים - ונהפוך את רוסיה על פיה! וככל שזכר רגש-הבושה הצורב, שהרגשתי אז, עלה על לבי לעתים תכופות יותר, כן הלכה ונצטברה בלבי מרירות כלפי אותם הסוציאל-דמוקרטים הכוזבים, אשר בהטפתם "מחללים הם את התואר מהפכן", אשר אינם מבינים כי יעודנו - לא להצדיק את הנמכת המהפכן עד לרמת החובבן הנחשל, אלא *לרומם* את החובבנים הנחשלים עד למדרגת מהפכנים.

ד) היקף העבודה הארגונית

רציפותה של המחשבה המהפכנית ושל התיאוריה הסוציאל-דמוקרטית. מי שמתאמץ להחיות את המהפכן המקצועי ("תחיית הרבולוציוניזם") ולהציע לשם כך, ראשית, טרור אקסציטטיבי, ושנית, "ארגון הפועלים-הבינוניים" ("סבובודה", מס' 1, עמ' 66 והלאה) שפחות "נדחפים הצד", - הרי זה דומה באמת כמי שמבקש לחמם את מעונו על-ידי שהוא שובר את בית-העצים שלו לשם הסקתו.

שמענו למעלה מפי ב-ו "על אותו מחסור בכוחות מהפכניים הראויים לפעולה, המורגש לא בפטרבורג בלבד, אלא אף ברוסיה כולה". וספק אם מישהו יכחיש את העובדה הזאת. אבל השאלה היא, כיצד להסבירה. ב-ו כותב :

"לא ניכנס לבירור סיבותיה ההיסטוריות של תופעה זו; נגיד רק שהחברה, שעברה דמורליזציה עקב ריאקציה פוליטית ממושכת ושפוצלה על-ידי השינויים הכלכליים שנעשו ושנעשים בה, מעמידה מקרבה *מספר מועט מאוד של אנשים, הראויים לעבודה מהפכנית*; שמעמד הפועלים, המעמיד פועלים-מהפכנים, משלים במקצת את שורות הארגונים הבלתי-לגליים, - אלא שמספרם של מהפכנים כאלה אינו הולם את צורכי הזמן. בפרט שהפועל, העסוק בבית-החרושת 11½ שעות, יכול לפי מצבו למלא בעיקר תפקידים של אגיטטור; ואילו תעמולה וארגון, הספקה והעתקה של ספרות בלתי-לגלית, פרסום כרוזים וכדומה, מוטלים בלית-ברירה בכל כובדם על הכוחות האינטלגנטיים, שהם בלתי-ניכרים במאוד-מאוד" ("ר. דלו" מס' 6, עמ' 38-39).

בהרבה דברים אין אנו מסכימים לדעתו זו של ב-ו, ובייחוד איננו מסכימים לדברים שהדגשנו אותם, המראים בצורה בולטת ביותר שב-ו, אשר שבע רוב צער (ככל איש-מעשה החושב קצת) מן החובבנות הנחשלת שלנו, אינו יכול, בגלל היותו מדוכא על-ידי "האקונומיזם", לגשש ולמצוא מוצא מן המצב המעיק לבלתי-נשוא. לא, החברה מעמידה *הרבה* מאוד אנשים, הראויים ל"עניין", אלא שאין אנו יודעים להשתמש בכולם. מצב-המעבר החמור של תנועתנו בבחינה הנדונה, אפשר לנסחו במלים: *אין אנשים - ויש אנשים למכביר*. יש אנשים למכביר, מפני שגם מעמד-הפועלים וגם שכבות-אוכלוסין מסוגים שונים יותר ויותר, מעמידים מקרבם מדי שנה בשנה מספר הולך ורב של בלתי-מרוצים, המבקשים למחות, המוכנים לסייע לפי יכולתם למאבק באבסולוטיזם, שלא הכל עדיין מכירים שהוא מעיק לבלתי-נשוא, אלא שהמון רחב יותר ויותר חש בדבר בחריפות גדלה והולכת. ובו בזמן אין אנשים, מפני שאין מדריכים, אין מנהיגים פוליטיים, אין כשרונות ארגוניים, המסוגלים לפתח עבודה רחבה ועם זאת אחידה וערוכה-בכל עד כדי לספק שימוש לכל כוח, ואפילו זעום ביותר. "גידולם והתפתחותם של הארגונים המהפכניים" מפגרים לא רק מאחרי גידולה של תנועת-הפועלים, ובכך מודה גם ב-ו, אלא גם מאחרי התנועה הכלל-דמוקרטית בכל שכבות-העם. (אגב, כיום היה בודאי ב-ו מודה גם בדבר זה כתוספת למסקנתו.) היקף העבודה המהפכנית צר מדי לעומת הבסיס הסטיכי הרחב של התנועה, לחוץ מדי על-ידי התיאוריה העלובה של "המאבק הכלכלי עם בעלי-הבית והממשלה". והרי כיום הזה לא אגיטטורים פוליטיים בלבד, אלא אף הסוציאל-דמוקרטים-המארגנים מצווים "ללכת לכל שכבות האוכלוסייה"[8]. וספק אם אפילו איש-מעשה אחד יפקפק בדבר, שהסוציאל-דמוקרטים היו יכולים להטיל אלפי תפקידים פחותים של עבודתם הארגונית על נציגיהם הבודדים של המעמדות השונים. היעדר ההתמחות הוא אחד הליקויים הגדולים ביותר בטכניקה שלנו, אשר ב-ו קובל עליו קובלנה מרה כל-כך וצודקת כל-כך. ככל שיהיו פעוטות יותר "הפעולות" הבודדות של המפעל המשותף, כך אפשר יהיה למצוא יותר אנשים המסוגלים לבצע פעולות כאלה (ואינם מסוגלים, ברוב המקרים, להפוך למהפכנים מקצועיים), וכך יקשה על המשטרה "לצוד" את כל אותם "עובדי-הקטנות", כך יקשה עליה לתפור "תיק" מתפיסת אדם באיזה דבר-של-מה-בכך, תיק המצדיק את הוצאות האוצר לצורכי ה"אוכרנה" [okhrana - מילולית: "המשמר", הכוונה למשטרה הצארית]. ואשר למספר האנשים המוכנים לסייע בידינו, הרי כבר ראינו בפרק הקודם על השינוי הכביר, שנתחולל בנידון זה במשך כחמש שנים בלבד. אבל, מצד שני, הן כדי לקבץ את כל הרסיסים הללו, הן כדי שלא לפצל לרסיסים את התנועה עצמה תוך פיצול תפקידיה, והן בשביל לנטוע בלב המבצע את התפקידים הפעוטים האלה את האמונה בנחיצותה ובערכה של עבודתו, אמונה אשר בלעדיה גם לא יעבוד לעולם[9], - בדיוק לשם כך דרוש ארגון איתן של מהפכנים מנוסים. עם ארגון כזה תתחזק האמונה בכוחה של המפלגה ותתפשט יותר ככל שארגון זה יהיה קונספירטיבי יותר, - והרי ידוע

---

[8] למשל, בחוגי הצבא מורגשת בזמן האחרון התעוררות הרוח הדמוקרטית, שאין להטיל בה ספק, במקצת בעקבות המקרים הרבים והולכים של מאבק-רחוב נגד "אויבים" כגון פועלים וסטודנטים. ואך ירשו לנו הכוחות שבעין, עלינו לתת בהחלט את דעתנו הרצינית ביותר על התעמולה והאגיטציה בקרב החיילים והקצינים, על יצירת "ארגונים צבאיים", המסונפים למפלגתנו.

[9] זוכר אני שחבר אחד מסר לי, כמה התאונן מרה אחד ממשגיחי בתי-החרושת, שהיה מוכן לסייע לסוציאל-דמוקרטיה ואף מסייע היה לה, על כך, שאין הוא יודע, אם ה"מידע" שלו מגיע לידי המרכז המהפכני ממש, עד כמה דרושה עזרתו ועד כמה יש אפשרות לנצל את שירותיו הקטנים והפעוטים. ודאי שכל איש-מעשה מכיר לא מקרה אחד כזה בלבד, שהחובבנות הנחשלת שלנו הייתה נוטלת מאתנו את בעלי-הברית. ושירותים, שהם "פעוטים" כל אחד בפני עצמו, אך אין ערוך להם בכללותם, יכלו להינתן לנו והיו ניתנים לנו לא רק על-ידי העובדים והפקידים בבתי-החרושת, אלא אף בתחום הדואר, מסילות הברזל, המכס, האצולה, הכמורה *ובכל* תחום אחר, עד למשטרה וחצר המלכות, ועד בכלל! אילו כבר הייתה לנו מפלגה אמיתית, אילו היה ארגון-מהפכנים לוחם ממש, לא היינו כופים הר-כגיגית על "מסייעים" כאלה, לא היינו נחפזים תמיד ובהחלט למשוך אותם לתוך-תוכה של "אי-הלגליות", אלא, להפך, היינו שומרים עליהם שמירה מעולה, ואפילו מכשירים במיוחד אנשים לתפקידים כאלה, בזכרנו שסטודנטים רבים היו יכולים להביא יותר תועלת למפלגה כפקידים-"מסייעים", מאשר כמהפכנים "למועדים קצרים". אבל - הריני חוזר ואומר - רק ארגון שהוא כבר איתן לגמרי, שאינו חש מחסור בכוחות אקטיביים, רק הוא רשאי לנקוט טקטיקה זו.

שבמלחמה חשוב מכל הוא לנטוע את האמונה בכוחות-עצמנו לא רק בקרב הצבא שלנו, אלא גם בקרב האויב ובקרב כל היסודות *הנייטרליים*; יש שנייטרליות ידידותית מכריעה את הכף. עם ארגון כזה, העומד על בסיס תיאורטי מוצק כשברשותו ביטאון סוציאל-דמוקרטי, לא יהיה מקום לחשוש, שמא יטו את התנועה מן הדרך היסודות ה"צדדיים" המרובים, שנספחו עליה (אדרבה, דווקא עכשיו, בימי שלטונה של החובבנות הנחשלת, רואים אנו היאך סוציאל-דמוקרטים רבים מושכים בקו ה-"Credo" [המנשר המפורסם של קבוצת "האקונומיסטים", 1899], ורק מדמים בנפשם שהם סוציאל-דמוקרטים). בקיצור, ההתמחות מניחה בהכרח את הריכוז כתנאי-מוקדם, וגם דורשת אותו במפגיע.

אבל ב-ו עצמו, שהשכיל כל-כך לתאר את כל ההכרח שבהתמחות, אינו מעריך אותה כל-צרכה, לפי דעתנו, בחלק השני של הטיעון האמור. מספר המהפכנים מבין הפועלים אינו מספיק, אומר הוא. דבר זה נכון בהחלט, ואנו חוזרים ומטעימים ש"ההודעה רבת-הערך של המשקיף מקרוב" מאשרת לגמרי את השקפתנו על סיבות המשבר הנוכחי בסוציאל-דמוקרטיה, וממילא גם על האמצעים ליציאה ממנו. לא זו בלבד, שהמהפכנים מפגרים בכלל מאחרי ההתעוררות הסטיכית של ההמונים, אלא אפילו המהפכנים-הפועלים מפגרים מאחרי התרוממותם הסטיכית של המוני-הפועלים. *ועובדה* זו מאשרת בצורה מוחשית ביותר, אפילו מתוך נקודת-ההשקפה "הפרקטית", לא את חוסר-הטעם בלבד, אלא אף את *הריאקציוניות הפוליטית* של אותה "פדגוגיה", שאותה מגישים לנו לעתים קרובות כל-כך תוך כדי דיון בשאלת חובותינו כלפי הפועלים. עובדה זו מעידה על כך, שחובתנו הראשונה ביותר, הדחופה ביותר היא - סיוע להכשרתם של מהפכנים-פועלים, העומדים על אותה רמה ממש *מבחינת הפעילות המפלגתית*, שעליה עומדים גם המהפכנים-האינטליגנטים (אנו מטעימים את המלים: מבחינת הפעילות המפלגתית, כי השגת אותה רמה מבחינות אחרות על-ידי הפועלים, אם כי הכרחית היא, הרי אינה קלה כל-כך ואינה דחופה כל-כך). על כן יש לתת את הדעת *בעיקר על העלאת* הפועלים למדרגת מהפכנים, ובשום-פנים לא על *ירידתנו* אנו דווקא למדרגת "המון הפועלים", כרצון "האקונומיסטים", דווקא למדרגת "פועלים-בינוניים" כרצון "סבובודה" (העולה מבחינה זו למדרגה השניה של ה"פדגוגיה" האקונומית). רחוק אני מן המחשבה לשלול את ההכרח שבספרות פופולרית בשביל פועלים וספרות פופולרית-במיוחד (כמובן, רק לא ספרות-שוק) בשביל פועלים נחשלים במיוחד. אבל מעורר בי התמרמרות ערבוב תמידי זה של פדגוגיה בשאלות הפוליטיקה, בשאלות הארגון. הלא אתם, רבותיי הדואגים ל"פועל-הבינוני", בעצם, מעליבים את הפועלים ברצונכם *להתכופף* ויהי-מה, בטרם תתחילו לדבר על פוליטיקה של פועלים או על ארגון פועלים. דברו-נא בקומה זקופה על דברים רציניים, והניחו את הפדגוגיה לפדגוגים, ולא לפוליטיקאים ולא למארגנים! כלום אין גם בקרב האינטליגנציה אנשים מתקדמים, "בינוניים" ו"המון"? כלום אין הכל מודים בהכרח שבספרות פופולרית בשביל האינטליגנציה, וכלום אין ספרות זו נכתבת? אבל תארו לכם, שבמאמר על ארגון סטודנטים או גימנזיסטים יתחיל המחבר להעלות גרה, כמגלה משהו, שקודם-כל יש צורך בארגון "סטודנטים-בינוניים". מחבר כזה עתיד וודאי להיות לצחוק - והוא ראוי לכך. מוטב שתיתן לנו, יאמרו לו, רעיונות ארגוניים, גם אם הם קטנים, אם יש לך כאלה, ואנו בעצמנו כבר נחקור ונחליט, מיהו "בינוני" בתוכנו, מי למעלה ומי למטה. ואם אין לך רעיונות ארגוניים, אפילו קטנים, משלך, - הרי כל הטורח שאתה טורח בדבר "ההמון" ו"הבינוניים" יהיה פשוט משעם. הבן תבין, שעצם השאלות בדבר "פוליטיקה", בדבר "ארגון", רציניות הן במידה כזו, שאי-אפשר לדבר עליהן אלא מתוך רצינות גמורה: אפשר וצריך להכין את הפועלים (ואת הסטודנטים והגימנזיסטים) כדי *שאפשר יהיה לפתוח בשיחה* אתם בשאלות אלה, אולם משפתחת לדבר עליהן, תן תשובות אמיתיות, אל תירתע לאחור, אל ה"בינוניים" או אל ה"המון", אל תדחה את השואלים בדברי משל או מליצה[10].

מהפכן-פועל אף הוא צריך להיות למהפכן מקצועי לשם הכשרה מלאה לעבודתו. על כן אין ב-ו צודק, באומרו, שהואיל והפועל עסוק בבית-החרושת 11½ שעות, הרי שאר התפקידים המהפכניים (חוץ מאגיטציה) "מוטלים *בלית-ברירה* בעיקר כובדם על הכוחות האינטליגנטיים, שהם בלתי-ניכרים במאוד-מאוד". אין הדבר נעשה כלל כך "בלית-ברירה", אלא מחמת נחשלותנו, מחמת שאין אנו מכירים בחובתנו לסייע לכל פועל המצטיין בכשרונותיו להפוך *על פי מקצועו* לאגיטטור, למארגן, לתועמלן, למפיץ-ספרות וכו' וכו'. מבחינה זו אנו נוהגים בפשטות משק-גזל בכוחותינו בלי יכולת לשמור על הדבר הטעון גידול וטיפוח קפדני ביותר. לכו אל הגרמנים ותראו שלהם כוחות פי מאה מאשר לנו, אבל הם מבינים יפה מאוד שהפועלים "הבינוניים" כלל אינם מעמידים

---

[10] "סבובודה" מס, 1, המאמר "ארגון", עמ' 66 : "קהל הפועלים ייתן תוקף בצעידתו הכבדה לכל הדרישות, שיועמדו בשם העבודה הרוסית", ודווקא ב- "ע", רבתי! ואותו מחבר עצמו מכריז: "אין אני מתייחס כלל באיבה לאינטליגנציה אבל"... (זהו אותו *אבל* ממש, אשר שצ'דרין תירגמו במלים: אין דרכן של אוזניים לגדול מעל למצח!)... "אבל אני תמיד כועס כעס נורא, כשבא אדם ומשמיע כמה וכמה דברים נאים ויפים, ודורש שדברים אלה יתקבלו בזכות יופיים (יופיו?) ושאר מעלותיהם" (ע' 62). כן, גם אני כועס על כך "תמיד כעס נורא"...

מקרבם לעתים קרובות מדי אגיטטורים וכד' מוכשרים באמת. על כן הם משתדלים להעמיד מיד כל פועל מוכשר בתנאים, שבהם יוכלו כשרונותיו להגיע להתפתחות מלאה ולשימוש מלא: עושים אותו לאגיטטור מקצועי, ממריצים אותו להגדיל את תחום פעולתו ולהרחיבו מבית-החרושת אחד לכל התחום, מאזור אחד לכל הארץ. הוא קונה מידת-ניסיון וזריזות במקצועו, מרחיב את חוג ראייתו וידיעותיו, מתבונן פנים-אל-פנים במנהיגים מובהקים של אזורים אחרים ומפלגות אחרות, משתדל אף הוא להגיע לידי רמה זו ולצרף את ידיעת הסביבה הפועלית ורעננות האמונות הסוציאליסטיות לאותה הכשרה מקצועית, שבלעדיה *אין ביכולתו* של הפרולטריון לערוך מאבק עקשני עם שורות אויביו שזכו להכשרה מצוינת. בדרך זו ורק בה עולים מקרב המון הפועלים הבבלים [Bebel] והאאורים [Auer]. אך דבר שנעשה במידה ניכרת מאליו בארץ חופשית מבחינה פוליטית, אצלנו חייבים ארגונינו לבצעו באופן שיטתי. אגיטטור מקרב הפועלים, המוכשר במידת-מה והוא "מגלה תקוות לעתיד", *אסור* שיעבוד 11 שעות בבית-החרושת. עלינו לדאוג לכך שהמפלגה תפרנס אותו, שיוכל לרדת למועד הנכון למחתרת, שיהא מחליף את מקומות פעולתו, שאם לא כן לא יקנה מידת-ניסיון מרובה, לא ירחיב את חוג-ראייתו, לא יוכל להחזיק מעמד לפחות שנים ממפר במאבק עם הז'נדרמים. ככל שמתרחבת ומתעמקת התעוררותם הסטיכית של המוני הפועלים, כן מרבים הם להעמיד מתוכם לא רק אגיטטורים מוכשרים, אלא אף מארגנים ותועמלנים מוכשרים ו"אנשי-מעשה" במובן הטוב (שהם כל-כך מועטים בקרב האינטליגנציה שלנו, שהיא על הרוב קצת רשלנית וחסרת-זריזות בנוסח רוסיה). כשיהיו לנו גייסות של מהפכנים-פועלים שהוכנו במיוחד ועברו בית-ספר ממושך (ועם זאת, כמובן, מהפכנים "מכל החיילות"), - לא תוכל לגייסות אלה שום משטרה פוליטית שבעולם, כי גייסות אנשים אלה, המסורים בלב-ונפש למהפכה, ייהנו אף הם מאמון בלב-ונפש של המוני הפועלים הרחבים ביותר. וזו *אשמתנו* הישירה, שאנו ממעטים מדי "לדחוף" את הפועלים על דרך זו של הכשרה מהפכנית-מקצועית המשותפת להם ול"אינטליגנטים", שאנו סוחבים אותם לעתים קרובות מדי אחורנית בדיבורינו האוויליים על מה שהוא "נוח לתפיסה" להמון הפועלים, ל"פועלים-הבינוניים" וכדומה.

מבחינה זו, כמו גם מבחינות אחרות, עומד ההיקף הצר של העבודה הארגונית בקשר וודאי ובלתי-ניתק (אף על פי שאינו מחוור לרוב-רובם של "האקונומיסטים" ואנשי-המעשה המתחילים) עם צמצום התיאוריה שלנו וצמצום משימותינו הפוליטיות. ההתרפסות לפני הסטיכיות מעוררת מין פחד לסור אפילו כדי צעד אחד מן "הנוח לתפיסה" להמון, פחד להתרומם יותר מדי מעל לתמיכה במשאלות-ההמונים הקרובות והבלתי-אמצעיות ביותר. אל פחד, רבותיי! זכרו, שעמידתנו בתחום הארגוני היא נמוכה כל-כך, עד שאפילו עצם הרעיון, כי אנו *עשויים* חס-וחלילה להתרומם *יותר-מדי*, אין לו שחר!

ה) ארגון של "קושרי-קשר" ו"דמוקרטיזם"

אך יש בקרבנו אנשים רבים מאוד, הרגישים כל-כך ל"קול החיים", שהם חוששים דווקא לכך, והרי הם מאשימים את אלה המחזיקים בהשקפות המובעות כאן, ב"נרודווליות" [ראה את סעיף "ארגונים ומפלגות" בהערות לתרגום, בסוף הפרק], באי-הבנת "הדמוקרטיזם" וכו'. מן הצורך להתעכב על ההאשמות הללו, ש"רב. דלו" מיהר, כמובן, לתמוך בהן.

כותב שורות אלה יודע היטב, ש"האקונומיסטים" הפטרבורגיים האשימו בנרודווליות עוד את "רבוצ'יה גזטה" (והדבר מובן, אם נשווה עיתון זה ל"רב. מיסל"). לכן לא התפלאנו כלל כאשר, מיד אחרי הולדתה של "איסקרה", הודיע לנו אחד החברים שהסוציאל-דמוקרטים של העיר X מכנים את "איסקרה" בשם ביטאון "נרודוולי". ראינו האשמה זו רק כמחמאה, כמובן, כי את מי מהסוציאל-דמוקרטים ההגונים לא האשימו "האקונומיסטים" בנרודווליות?

האשמות אלה מקורן באי-הבנות משני סוגים. ראשית, ממעטים כל-כך אצלנו לדעת את תולדותיה של התנועה המהפכנית, שבשם "נרודווליות" מכנים כל רעיון על ארגון לוחם ריכוזי, המכריז על מלחמה נמרצת בצאריזם. אבל אותו ארגון מצוין שהיה למהפכנים של שנות ה- 70 ואשר ראוי היה לשמש מופת לכולנו, נוצר לא על-ידי אנשי "נרודניה ווליה" כלל, אלא על-ידי אנשי *"זמליה אי ווליה"*, שנתפלג אחרי-כן לאנשי "צ'רניי פרדל" ולאנשי "נרודניה ווליה". לכן, יהיה מגוחך, הן מבחינה היסטורית, והן מבחינה לוגית, לראות את הארגון הלוחם המהפכני כמשהו מיוחד לתנועת "נרודניה ווליה", מפני *שכל* זרם מהפכני, אם חושב הוא באמת על מאבק רציני, אינו יכול להתקיים בלי ארגון כזה. שגיאתם של אנשי "נרודניה ווליה" לא זו הייתה, שהם התאמצו למשוך אל ארגונם את *כל* הבלתי-מרוצים ולכוון את הארגון הזה למאבק נמרץ כנגד שלטון-היחיד. להפך, זוהי זכותם ההיסטורית הגדולה. השגיאה הייתה בכך שהם נשענו על תיאוריה, שבעצם לא הייתה תיאוריה מהפכנית כלל, ולא ידעו או לא יכלו לקשור את תנועתם קשר בל-ינתק במלחמת-

המעמדות בקרב החברה הקפיטליסטית המתפתחת. ורק אי-ההבנה הגסה ביותר במרכסיזם (או "הבנתו" ברוח "הסטרוויזם") עשויה הייתה להוליד את הדעה שהופעת תנועת פועלים המונית, סטיכית, *פוטרת* אותנו מהחובה ליצור ארגון-מהפכנים טוב כפי שהיה אצל "זמליה אי ווליה", ליצור ארגון-מהפכנים טוב יותר לאין-שעור. אדרבא, דווקא תנועה זו *מטילה* עלינו חובה זו, כי המאבק הסטיכי של הפרולטריון לא יהפוך ל"מלחמה מעמדית" אמיתית שלו, כל זמן שמאבק זו לא יונהג על ידי ארגון חזק של מהפכנים.

שנית, רבים - ובתוכם, כנראה, גם ב. קריצ'בסקי (ר.ד. מס' 10, עמ' 18) - טועים בהבנת אותו פולמוס שעוררו תמיד הסוציאל-דמוקרטים כלפי ההשקפה הרואה את המאבק הפוליטי כ"קשר-קושרים". אנו התנגדנו ונתנגד כמובן תמיד *לצמצומו* של המאבק הפוליטי עד כדי קשירת קשר[11], אבל אין פירושו של דבר, כמובן, שלילתו של הצורך בארגון מהפכני חזק. ולמשל, בחוברת הנזכרת בהערה, יחד עם הפולמוס כנגד הורדת המאבק הפוליטי עד כדי קשירת קשר, מצטיירת דמותו (כאידיאל סוציאל-דמוקרטי) של ארגון חזק כל-כך, שיכול "לנקוט גם במכה מכרעת כנגד האבסולוטיזם", גם ב"מרד" וגם בכל "תכסיס התקפה אחר"[12]. לפי *צורתו*, אפשר לקרוא לארגון מהפכני חזק כזה בארץ של שלטון-יחיד - גם ארגון "קושרי קשר" כי המילה הצרפתית "קונספירציה" שקולה ל"קשר" ברוסית, והקונספירטיביות נחוצה לארגון כזה במידה שאין למעלה ממנה. הקונספירטיביות היא תנאי הכרחי עד כדי כך לארגון כזה, שכל שאר התנאים (מספר החברים, בחירתם, תפקידיהם וכו') צריכים להיות מותאמים לו. לכן תהא זו תמימות גדולה ביותר לחשוש מהאשמה בכך, שאנו הסוציאל-דמוקרטים, רוצים ליצור ארגון קושרים. האשמות אלה צריכות להיות לכבוד לכל אויב של "האקונומיזם", בדיוק כמו ההאשמות ב"נרודווליות".

יהיו שיטענו כנגדנו: ארגון עצום וסודי-בהחלט המרכז בידיו את חוטי הפעילות הקונספירטיבית, ארגון צנטרליסטי בעל-כורחו, עלול להסתער בקלות יתירה בהתקפה שטרם זמנה, עלול להחריף, בלי שיקול-דעת, את התנועה, לפני שהדבר ייעשה אפשרי ונחוץ לפי שיעור גידול אי שביעות-הרצון הפוליטית, לפי חוזקה של התסיסה ורגשי הכעס בקרב מעמד הפועלים וכו'. על כך נענה: אם לדבר באופן מופשט, אין לשלול, כמובן, שארגון לוחם *עלול* להביא לידי קרב בלתי-מחושב, אשר *עלול* להסתיים בתבוסה שאינה הכרחית כלל בתנאים אחרים. אבל להסתפק בשיקולים מופשטים בשאלה כזו אי-אפשר, כי כל קרב אוצר בתוכו אפשרות מופשטת של תבוסה, ואין דרך אחרת *להפחית* את האפשרות הזאת, אלא על-ידי הכנה מאורגנת של הקרב. אם אך נציג את השאלה על בסיס קונקרטי של התנאים הרוסיים בזמננו, נצטרך להסיק מסקנה חיובית, שארגון מהפכני חזק דרוש בהכרח דווקא כדי לשוות לתנועה יציבות *ולהגן* עליה מפני האפשרות של התקפות בלתי-מחושבות. דווקא כעת, באין ארגון כזה, ובגידול הסטיכי המהיר של התנועה המהפכנית, *אפשר כבר להבחין* בשתי מגמות קיצוניות המנוגדות זו לזו ("הנפגשות", כפי הן אמורות לעשות): מחד "האקונומיזם" חסר-התוחלת וההטפה למתינות, ומאידך "הטרור האקסציטטיבי" שהוא חסר-תוחלת באותה מידה, השואף "לעורר באופן מלאכותי את סימני סיומה של תנועה, המתפתחת והמתחזקת, אבל הקרובה עדיין יותר לתחילתה מאשר לסופה" (ו.ז. [Vera Zasulich- וורה זסוליץ'], ב"זריה", [zarya - "השחר"] מס' 2-3, עמ' 353). והדוגמה של "רב. דלו" מראה, *שכבר ישנם* סוציאל-דמוקרטים, המרימים ידיים בפני שתי המגמות הקיצוניות הללו. אין להתפלא על תופעה זאת, מלבד סיבות אחרות, גם מפני ש"המאבק הכלכלי עם בעלי-הבית ועם הממשלה" *לעולם* לא יספק את המהפכן, והמגמות הקיצוניות המנוגדות תופענה פעם פה, ופעם שם. רק ארגון לוחם ריכוזי, המגשים בעקביות פוליטיקה סוציאל-דמוקרטית והמספק, אפשר לומר, את כל השאיפות והאינסטינקטים המהפכניים, יש ביכולתו לשמור על התנועה מפני התקפה בלתי מחושבת ולהכין התקפה המבטיחה הצלחה.

עוד יטענו כנגדנו, שההשקפה על הארגון המובעת בזה היא בניגוד ל"עיקרון הדמוקרטי". כשם שההאשמה הקודמת מוצאה הוא רוסי ייחודי, כך האשמה זו - אופיינית *במיוחד לחוץ-לארץ*. ורק ארגון שבחוץ-לארץ ("ברית הס.-ד. הרוסיים") יכול היה לתת למערכת שלו יחד עם שאר ההוראות, את ההוראה הבאה:

---

[11] ראה "משימות הסוציאל-דמוקרטים הרוסים", עמ' 21, הפולמוס נגד פ.ל. לברוב.

[12] "משימות הסוצ.-דמ. הרוס.", עמ' 23. דרך אגב, הנה עוד הדגמה לכך, ש"רב. דלו" או שאינו מבין מה שהוא מדבר, או שהוא מחליף את דעותיו "לפי הרוח". במס' 1 של "רב. דלו" נדפס בהדגשה: *"תוכן החוברת הניתן בזה מתאים לגמרי לתוכנית של מערכת 'רבוצ'יה דלו' "* (עמ' 142). האומנם? האומנם מתאימה ל"משימות" ההשקפה, שאסור לתנועה המונית להציג כמשימה ראשונה את מיגור שלטון-היחיד? האומנם מתאימה להם התיאוריה של "המאבק הכלכלי עם בעלי-הבית ועם הממשלה"? האם מתאימה להם תיאורית השלבים? אנו מציעים לקורא לשפוט אם אפשר לדבר על יציבות עקרונית של ביטאון, המבין באופן מקורי כל-כך את "ההתאמה".

"העיקרון הארגוני. לטובת התפתחותה המוצלחת ואיחודה של הסוציאל-דמוקרטיה צריך להדגיש, לפתח, להיאבק למען העיקרון הדמוקרטי הרחב של ארגונה המפלגתי, והדבר דרוש בייחוד לרגל המגמות האנטי-דמוקרטיות המתגלות בשורות מפלגתנו" ("שתי ועידות", עמ' 18).

איך בדיוק נאבק "רב. דלו" עם "המגמות האנטי-דמוקרטיות" של "איסקרה", זאת נראה בפרק הבא. ואילו עכשיו, נתבונן מקרוב אל "העיקרון" הזה, המובע על-ידי "האקונומיסטים". הכל יסכימו, מן-הסתם, ש"העיקרון הדמוקרטי הרחב" כולל בתוכו את שני התנאים ההכרחיים הבאים: ראשית פומביות מלאה, ושנית - היבחרותם של כל בעלי התפקידים. בלי פומביות מגוחך יהיה לדבר על דמוקרטיזם, ולא עוד, אלא שדרושה פומביות כזו שלא תצטמצם בחברי הארגון בלבד. נקרא לארגון המפלגה הסוציאליסטית הגרמנית, ארגון דמוקרטי, כי בתוכו נעשה הכל בגלוי, ואף הישיבות של ועידת-המפלגה בכלל זה; אבל איש לא יכנה בשם ארגון דמוקרטי, ארגון המוסתר בצעיף של סוד בפני כל אלה שאינם-חברים. ובכן, ישאל השואל, מהו ההגיון שבהעלאת "העיקרון הדמוקרטי *הרחב*", בשעה שהתנאי היסודי לעיקרון דמוקרטי זה *אינו ניתן להגשמה* בארגון חשאי? "העיקרון הרחב" מתברר אם כן כמליצה, אמנם מצלצלת, אך נבובה. יתרה מזאת. המליצה הזאת מעידה על אי-הבנה גמורה של משימות-השעה החיוניות מבחינה ארגונית. הכל יודעים, מה גדולה אי-הקונספירטיביות השוררת אצלנו בהמון-המהפכנים "הרחב". ראינו כמה מתאונן מרה על כך ב-ו, הדורש בצדק גמור "ברירת חברים קפדנית" ("רב. דלו" מס' 6, עמ' 42). והנה מופיעים אנשים, המתפארים ב"חוש-לחיים" ובמצב-דברים שכזה *מדגישים* הם לא את נחיצות הקונספירציה המחמירה ביותר וברירת-חברים מחמירה ביותר (ולכן, מלוכדת יותר), אלא את "העיקרון הדמוקרטי *הרחב*"! הרי לזה קוראים: לתקוע אצבע בשמיים.

לא טוב מזה מצב הדברים ביחס לסימן השני של הדמוקרטיזם, - ההיבחרות. בארצות בעלות חופש פוליטי מובן תנאי זה מאליו. "לחבר המפלגה ייחשב כל המקבל את עקרונות התוכנית המפלגתית והתומך במפלגה לפי מידת כוחותיו" - אומר הסעיף הראשון בתקנון הארגוני של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית. וכיוון שכל הזירה הפוליטית פתוחה בפני כל הציבור, כמו במת התיאטרון בפני קהל הצופים, הרי ההודאה או הכפירה, התמיכה או ההתנגדות ידועות לכל אחד ולכולם גם מתוך העיתונים וגם מתוך אסיפות-העם. הכל יודעים, שפעיל פוליטי פלוני התחיל בכך וכך, עבר דרך התפתחות כזו וכזו, בשעת-חיים קשה הראה את עצמו בצורה זו וזו, והוא מצטיין בכלל במעלות אלה ואלה, - ולפיכך, כמובן, יכולים *כל* חברי המפלגה בידיעה ברורה לבחור בפעיל כזה או לא לבחור בו למשרה מפלגתית מסוימת. ביקורת כללית (פשוטה כמשמעה) על כל צעד של איש-המפלגה בדרכו הפוליטית יוצרת מנגנון הפועל אוטומטית, והוא הנותן אותה תוצאה המכונה בביולוגיה בשם "הישרדות המסתגלים ביותר". "הברירה הטבעית" של הפומביות המלאה, ההיבחרות, והביקורת הכללית משמשות ערובה לכך, שכל פעיל נמצא בסופו של דבר "על מדפו הוא", לוקח לטיפולו את העניין המתאים לו ביותר לפי כוחותיו וכשרונותיו, מנסה על עצמו את כל תוצאות שגיאותיו ומוכיח לעיני כל את כושרו להכיר בשגיאותיו ולהימנע מהן.

נסו-נא להכניס את התמונה הזאת לתוך המסגרת של שלטון-היחיד שלנו! האפשר להעלות על הדעת אצלנו, שכל "המקבלים את עקרונות התוכנית המפלגתית והתומכים במפלגה לפי מידת כוחותיהם" יפקחו על כל צעד של המהפכן-הקונספירטור? שכולם יבחרו מתוך אלה האחרונים את פלוני או את אלמוני, בעוד שהמהפכן *מחויב* לטובת העניין להסתיר מתשע עשיריות של אותם "כולם" את זהותו. עיינו ולו רק במקצת, בערכם הממשי של אותם הדיבורים הגבוהים, ש"רב. דלו" משמיע ותראו, ש"דמוקרטיזם רחב" של ארגון מפלגתי במחשכי-שלטון-היחיד, תחת שליטת הברירה והבחירה הז'נדרמית אינו אלא *צעצוע-שווא מזיק*. זהו צעצוע-שווא, כי למעשה לא הגשים מעולם שום ארגון מהפכני דמוקרטיזם *רחב*, ועם כל רצונו הטוב אין הוא יכול להגשימו. זהו צעצוע מזיק, כי הניסיונות להגשים למעשה את "העיקרון הדמוקרטי הרחב" מקילים רק על המשטרה להנחיל לנו תבוסות רחבות ומנציחים את החובבנות הנחשלת השלטת, מסיחים את דעתם של אנשי המעשה מהמשימה הרצינית, הדחופה להתקין עצמם להיות מהפכנים מקצועיים, ומעסיקים אותם בעריכת תקנוני "נייר" מפורטים על שיטות הבחירה. רק בחוץ-לארץ, שלעתים לא-רחוקות מתאספים שם אנשים, שאין להם אפשרות למצוא להם פעולה חיה, אמיתית, יכול היה להתפתח, פה ושם, ובייחוד בקבוצות קטנות למיניהן, אותו "משחק בדמוקרטיזם".

כדי להראות לקורא את כל אי-ההגינות שבתחבולה האהובה על "רב. דלו", לטעון בשם "עיקרון" כה מהוגן, כדמוקרטיזם במפעל המהפכה, נסתמך שוב על עד. עד זה - י. סרבריאקוב, עורך כתב-העת הלונדוני "נקנונה" [nakanune - "בטרם"], - יש לו חולשה גדולה אל "רב. דלו" ושנאה גדולה אל פלכנוב ואל "הפלכנוביסטים"; במאמרים לרגל הפילוג ב"ברית הסוציאל-דמוקרטים הרוסיים" בחוץ-לארץ, התייצב "נקנונה" בהחלט לצדו של "רב. דלו" והתנפל בענן כבד של מלים עלובות על פלכנוב. לכן ייקר לנו עוד יותר העד הזה בשאלה שלפנינו. בגיליון מס' 7 של "נקנונה" (יולי שנת

1899) במאמר: "בדבר הכרוז של קבוצת השחרור העצמי של הפועלים" הצביע י. סרבריאקוב על "חוסר-הנימוס" שבהעלאת שאלות "על הפיתוי העצמי, על הראשות, על מה שקרוי האריאופגוס [מיוונית, כאן במשמעות של: מועצה בעלת סמכויות על] בתנועה מהפכנית רצינית" ובתוך יתר הדברים כתב:

"מישקין [Myshkin] , רוגצ'וב [Rogachev], ז'ליאבוב [Zhelyabov], מיכאילוב [Mikhailov], פרובסקיה [Perovskaya], פיגנר [Figner], ואחרים לא חשבו את עצמם מעולם למנהיגים, ואיש לא בחר בהם ולא מינה אותם, למרות שבפועל הם היו כאלה, לפי שקיבלו על עצמם את נטל-העבודה הגדול ביותר, הן בתקופת התעמולה והן בתקופת המאבק עם הממשלה, הלכו למקומות המסוכנים ביותר ופעולתם הייתה הפורייה ביותר. והראשות באה לא כתוצאה של מאווייהם, אלא כפרי האמון לשכלם, למרצם ולמסירותם, מצד החברים שמסביב. אכן, הפחד מפני איזה אריאופגוס (ואם אין פחד, מה הטעם לדבר עליו?), שיוכל לנהל את התנועה בעריצות, אין בו אלא משום תמימות יתירה. וכי מי יישמע לו?"

והרי אנו שואלים את הקורא, מה ההבדל בין "אריאופגוס" זה ובין "מגמות אנטי-דמוקרטיות"? והאם לא גלוי לעין, שהעיקרון הארגוני "המהוגן" של "רב. דלו" גם הוא הנו תמים וחסר נימוס באותה מידה, - תמים, כי הלא איש לא יאבה לשמוע בקולו של "אריאופגוס" או בקולם של אנשים בעלי "מגמות אנטי-דמוקרטיות", אם לא יהיה "אמון לשכלם, למרצם ולמסירותם מצד החברים שמסביב". וחסר-נימוס, - באשר אינו אלא תעלול דמגוגי, המספסר באהבת-הכבוד מצד אחדים, באי-ידיעת המצב האמיתי של תנועתנו מצד אחרים, באי-מוכנות ובאי-ידיעת תולדות התנועה המהפכנית מצד השאר. העיקרון הארגוני הרציני היחיד בשביל פעילי תנועתנו צריך להיות: קונספירציה מחמירה ביותר, בחירה מחמירה ביותר של החברים, הכשרת מהפכנים מקצועיים. אם רק תהיינה במציאות תכונות אלה, - יובטח גם דבר-מה גדול מאשר "הדמוקרטיזם", והוא: אמון חברי מלא בין המהפכנים. ודבר גדול זה הכרחי הוא בהחלט בשבילנו, כי אצלנו ברוסיה אין כל אפשרות למלא את מקומו על-ידי ביקורת דמוקרטית כללית. ותהיה זו טעות גדולה לחשוב, שאי-האפשרות של ביקורת דמוקרטית אמיתית עושה את חברי הארגון המהפכני לבלתי-מבוקרים: אין להם פנאי לחשוב על צורות-צעצועים של דמוקרטיזם (של דמוקרטיזם בתוך גרעין מלוכד של חברים הנהנים מאמון הדדי מלא), אבל מרגישים הם בערנות רבה *באחריותם*, ביודעם יחד עם זה, מן הניסיון, שארגון של מהפכנים אמיתיים לא יירתע מפני שום אמצעים כדי להיפטר מחבר בלתי-מתאים. אכן יש אצלנו דעת-קהל מפותחת למדי, שיש לה כבר מורשת היסטורית שלמה, דעת-קהל של סביבה מהפכנית רוסית (ובין-לאומית), המענישה במידת-הדין האכזרית כל סטייה מחובות החברות (והרי "הדמוקרטיזם", זה האמיתי, לא הדמוקרטיזם-לשעשועים, מוכל כחלק בתוך השלם, במושג זה של חברות!). שימו לבכם לכל זה - ותבינו, איזה ריח מעופש של משחק תוצרת חו"ל בגנרלים, נודף מכל השיחות וההחלטות האלה על "המגמות האנטי-דמוקרטיות"!

יש להעיר עוד, שהמקור האחר של שיחות כאלה, היינו, התמימות, ניזון גם ממעורפלות המושגים על מהות הדמוקרטיה. בספרם של הזוג ווב [Webb] על הטרייד-יוניונים האנגליים יש פרק מעניין: "דמוקרטיה פרימיטיבית". המחברים מספרים שם, כי בתקופה הראשונה של קיום איגודיהם היו הפועלים האנגלים חושבים כסימן הכרחי לדמוקרטיה, שהכל יעשו את הכל בהליכי הנהלת האיגודים: לא זו בלבד, שכל השאלות היו נפתרות בהצבעת כל החברים, אלא גם במשרות נשאו כל החברים לפי התור. נחוץ היה ניסיון היסטורי ארוך, כדי שיבינו הפועלים את כל חוסר-הטעם שבהבנה כזאת של הדמוקרטיה ואת הנחיצות במוסדרת מייצגים, מצד אחד, ובנושאי-משרה מקצועיים, מצד שני. ורק לאחר כמה מקרים של פשיטות רגל כספיות בקופות האיגודים באו הפועלים לידי הבנה, ששאלת היחס הפרופורציונלי בין תשלומי החברים ובין סכומי-הסיוע הניתנים להם אינה יכולה להיפתר בהצבעה דמוקרטית בלבד, אלא דורשת גם חוות-דעתו של מומחה לענייני ביטוח. כן הואילו-בא לעיין בספרו של קאוטסקי על הפרלמנטריזם והחקיקה העממית, - ותראו שהמסקנות של התאורטיקן המרכסיסטי תואמות את לקח הניסיון רב-השנים של פועלים שהתאגדו באופן "סטיכי". קאוטסקי מתנגד בהחלט להשקפתו הפרימיטיבית של ריטינגהאוזן [Rittinghausen] על הדמוקרטיה, הוא מלגלג על האנשים המוכנים לדרוש בשם דמוקרטיה זו, כי "העיתונים העממיים ייערכו ישירות בידי העם", מוכיח את נחיצותם של עיתונאים מקצועיים, צירי-פרלמנט מקצועיים וכו' לשם הדרכה סוציאל-דמוקרטית של מלחמת-המעמדות של הפרולטריון, ומתקיף את "הסוציאליזם של האנרכיסטים והסופרים", אשר "ברדפם אחרי אפקטים" מהללים הם את החקיקה העממית הישירה ואינם מבינים את ההתניות ביישומה של זו בחברה המודרנית.

מי שעבד באופן מעשי בתנועתנו יודע, באיזו מידה רחבה נפוצה בקרב המון הנוער הלומד והפועלים ההשקפה "הפרימיטיבית" על הדמוקרטיה. לא יפלא, שהשקפה זו חודרת גם לתוך

התקנונים והספרות. "האקונומיסטים" בנוסח ברנשטיין כתבו בתקנון שלהם: "סעיף 10. כל העניינים הנוגעים לאינטרסים של הארגון המאוגד כולו, מוכרעים ברוב קולות של כל חבריו". "האקונומיסטים" בנוסח הטרוריסטי חוזרים אחריהם: "מן הנחוץ, שהחלטות הועד תעבורנה דרך כל החוגים ורק אז תעשינה להחלטות בעלות תוקף". ("סבובודה" מס' 1, עמ' 67). שימו לב, שדרישה זו להשתמש במידה רחבה במשאל - באה *בנוסף* על הדרישה לבנות את *כל* הארגון כולו על יסוד היבחרות! אנו רחוקים, כמובן, מהמחשבה לדון בגלל זה לחובה את אנשי המעשה, שיש להם פחות מדי אפשרות להתוודע אל ההלכה והמעשה של ארגונים דמוקרטיים באמת. ואולם בשעה ש"רב. דלו'" המתיימר להיות בתפקיד של מנהיג, מסתפק בתנאים כאלה בהחלטה על עיקרון דמוקרטי רחב, כלום לא נקרא לכך פשוט "רדיפה אחרי האפקט"?

ו) עבודה מקומית וכלל-רוסית

אם הטענות כנגד תוכנית-הארגון שהורצתה בזה, הטענות בדבר חוסר הדמוקרטיזם שלה ואופייה הקשרני, אין להן כלל על מה לסמוך, הרי נשארת עוד שאלה, המתעוררת לעתים קרובות מאוד והראויה לדיון מפורט. זוהי השאלה בדבר יחס-הגומלין בין העבודה המקומית לעבודה הכלל-רוסית. מביעים את החשש, שמא יביא יסודו של ארגון צנטרליסטי להעברת מרכז-הכובד מן הראשונה לשניה? שמא יפגע הדבר בתנועה, בהחלישו את חוזק קשרינו עם המון הפועלים ובכלל את יציבותה של האגיטציה המקומית? על כך נשיב, שתנועתנו סובלת בשנים האחרונות דווקא משום שהפעילים המקומיים שקועים יותר מדי בעבודה המקומית; שלפיכך נחוץ בהחלט להזיז קצת את מרכז-הכובד לעבודה הכלל-רוסית; שהזזה כזו לא תחליש אלא תחזק גם את חוזקם של קשרינו וגם את יציבות האגיטציה המקומית שלנו. ניקח את השאלה בדבר ביטאון מרכזי וביטאונים מקומיים, ונבקש את הקורא לבל ישכח, שעניין העיתונות הוא לנו *דוגמה* בלבד, המאיירת את המפעל המהפכני בכלל, שהוא רחב יותר ורב-צדדי יותר לאין-ערוך.

בתקופה הראשונה של התנועה ההמונית (בשנים 1896-1898) נעשה על-ידי פעילים מקומיים ניסיון להעמיד ביטאון כלל-רוסי - "רבוצ'יה גזטה" [rabochaya gazeta - "עיתון פועלי"]; בתקופה הבאה (בשנים 1898-1900) - צועדת התנועה צעד ענק קדימה, אלא שהביטאונים המקומיים בולעים לגמרי את תשומת-לבם של המנהיגים. אם נסכם את מספרם של כל הביטאונים המקומיים הללו, נמצא[13] בחשבון עגול גיליון אחד של עיתון לחודש. כלום אין זאת הדגמה מוחשית לחובבנות הנחשלת שלנו? כלום אין זה מראה בעליל את פיגורו של ארגוננו המהפכני מאחרי עלייתה הסטיכית של התנועה? אילו הוצא אותו *מספר ממש* של גיליונות עיתונים לא על-ידי קבוצות מקומיות מפוצלות, אלא על-ידי ארגון מאוחד, - לא זו בלבד שהיינו חוסכים כוחות למכביר, אלא היינו גם מבטיחים יציבות ורציפות גדולה לאין שיעור בעבודתנו. שיקול פשוט זה מסיחים דעתם ממנו לעתים קרובות מדי גם אותם אנשי-מעשה, העובדים באופן *אקטיבי* כמעט אך ורק על ביטאונים מקומיים (יש להצטער שעל פי רוב המצב הוא כך גם עתה), וגם אותם פובליציסטים, המוכיחים בשאלה זו דון-קישוטיות מפליאה. איש-המעשה מסתפק כרגיל בשיקול, שפעילים מקומיים "קשה"[14] להם לטפל בהוצאת עיתון כלל-רוסי, ושמוטב שיהיו עיתונים מקומיים משלא יהיו עיתונים *כלל*. דבר אחרון זה, וודאי, נכון הוא מאוד, ואין אנו נופלים משום איש-מעשה בהכרתנו בחשיבותם העצומה ובתועלתם העצומה של עיתונים מקומיים *בכלל*. אבל הרי לא על כך מדובר, אלא על כך, שמא אפשר להיפטר מהפיצול והחובבנות הנחשלת, המתבטאים בצורה מוחשית כל-כך ב- 30 הגיליונות של העיתונים המקומיים ברחבי רוסיה במשך שנתיים וחצי. אל-נא תסתפקו אפוא בהנחה על תועלתם של עיתונים מקומיים בכלל, הנחה שאין איש חולק עליה, אלא שהיא כללית מדי, אלא יהא-נא לכם גם העוז להודות בגלוי בצדדים השליליים שלהם, שנתגלו על-ידי הניסיון של שנתיים וחצי. ניסיון זה מעיד, שהעיתונים המקומיים מתגלים בתנאינו על-פי-רוב כבלתי יציבים בשאלות עקרוניות, כחסרי ערך מבחינה פוליטית, מבחינת הוצאת הכוחות המהפכניים - כיקרים שלא לפי המידה ומבחינה טכנית - כבלתי-מניחים את הדעת בהחלט (אני מתכוון, כמובן, לא לטכניקת ההדפסה, אלא לתכיפותו ולסדירותו של הפרסום). וכל הליקויים האמורים אינם פרי המקריות, אלא תוצאה בלתי-נמנעת של אותו הפיצול, אשר שמצד אחד מסביר את עדיפותם המספרית של העיתונים המקומיים בתקופה הנדונה, ושמצד שני - *מתקיים* ע"י עדיפות זו. ארגון מקומי נפרד פשוט *אין בכוחו* להבטיח לעיתונו יציבות בשאלות עקרוניות

[13] ראה "דו"ח לקונגרס הפריסאי" עמ' 14 : "מאותו זמן (שנת 1897) ועד אביב שנת 1900 יצאו במקומות שונים 30 גיליונות של עיתונים שונים... בממוצע הופיע למעלה מגיליון אחד לחודש".

[14] קושי זה הוא מדומה בלבד, לאמיתו-שלדבר, אין לך חוג מקומי שלא יהא באפשרותו לגשת בצורה פעילה לתפקיד זה או אחר של העניין הכלל-רוסי. "אל תאמר: איני יכול, אמור: איני רוצה".

ולהעמידו על רמת ביטאון פוליטי, *אין בכוחו* לאסוף חומר במידה מספקת ולהשתמש בו לשם הארת כל חיינו הפוליטיים. ואותו נימוק, שבו מגינים כרגיל על ההכרח שבעיתונים מקומיים מרובים בארצות החופשיות - מחירם הזול בהיותם מודפסים על-ידי פועלים מקומיים, ויתר שלמות ומהירות הגעת המידע לאוכלוסייה המקומית - *נימוק* זה הופך אצלנו, כפי שמעיד הניסיון, לנימוק *נגד* העיתונים המקומיים.. מסתבר שהם יקרים יתר על המידה, מבחינת הוצאת הכוחות המהפכניים, והם מופיעים לעתים רחוקות *במיוחד* מטעם פשוט זה, שלשם הוצאת עיתון בלתי-לגלי, ויהיה קטן כאשר יהיה, דרוש מנגנון קונספירטיבי עצום כל-כך, הדורש תעשיה חרושתית גדולה, כי בבית-מלאכה של חובבן נחשל אין גם להתקין מנגנון זה. ואילו הפרימיטיביות של המנגנון הקונספירטיבי מביאה מזמן לזמן לידי כך (כל איש-מעשה מכיר דוגמות למכביר ממין זה), שהמשטרה משתמשת בהוצאתם ובהפצתם של גיליון אחד או שניים לשם הכשלה *המונית*, המטאטאת הכל במטאטא השמד עד שיש צורך להתחיל שוב מחדש. מנגנון קונספירטיבי טוב דורש הכשרה מקצועית מרובה של המהפכנים וחלוקת-עבודה הנעשית בצורה עקיבה ביותר, ושתי דרישות אלה אין בכוחו של ארגון מקומי נפרד להגשימן כלל, ויהיה חזק ככל שיהיה באותה שעה. אף עניינים מקומיים מיוחדים, *ביטאונים שאינם מקומיים מיטיבים יותר לשרתם*, ולא כל שכן עניינים כלליים של תנועתנו כולה (חינוך עקרוני-עקיב סוציאליסטי ופוליטי של הפועלים): הרי זה כפרדוקס, אך הניסיון האמור של שנתיים וחצי הוכיח למעשה את הדבר הוכחה ניצחת. הכל יסכימו שאילו עבדו כל הכוחות המקומיים, שהוציאו 30 גיליונות עיתונים, על עיתון אחד, היה עיתון זה נותן בנקל 60, אם לא מאה גיליונות, וממילא היה משקף ביתר שלמות את כל תכונותיה המיוחדות של התנועה שיש להן גון מקומי. אין ספק, שהתארגנות כזאת אינו קלה, אבל הרי צריך שנכיר בהכרחיותה, שכל חוג מקומי יחשוב *וייעבוד* עליה *באופן אקטיבי*, בלי לחכות לדחיפה מן החוץ, בלי להתפתות לאותה קלות-גישה, לאותה קירבה שבעיתון מקומי, המתגלה במידה ניכרת - על יסוד הנתונים של הניסיון המהפכני - כחזיון-תעתועים.

ושירות רע משרתים את העבודה המעשית אותם הפובליציסטים, המדמים בנפשם שהם קרובים במיוחד לאנשי-המעשה, שאינם רואים את חזיון-התעתועים הזה ונפטרים בשיקול זול להפליא ונבוב להפליא: דרושים עיתונים מקומיים, דרושים עיתונים אזוריים, דרושים עיתונים כלל-רוסיים. וודאי, כל זה דרוש באופן כללי, אבל הרי דרוש גם לחשוב על תנאיי הסביבה והמקום, בשעה שניגשים לשאלה ארגונית קונקרטית. כלום אין זאת באמת דון-קישוטיות, כש"סבובודה" (מס' 1, עמ' 68), "המתעכב" במיוחד "על שאלת העיתון", כותב: "לנו נדמה, שכל מרכז של פועלים, שנודעת לו חשיבות כלשהי, - צריך להיות לו עיתון פועלים משלו. לא עיתון המובא מאי-שם מבחוץ, אלא דווקא עיתון משלו". אם פובליציסט זה אינו רוצה לחשוב על משמעות דבריו, חשוב-נא לפחות אתה, הקורא, בשבילו: כמה עשרות, אם לא מאות "מרכזי פועלים שנודעת להם חשיבות כלשהי" יש ברוסיה, ואיזו הנצחה תהא זאת לחובבנות הנחשלת, אילו ניגש באמת כל ארגון מקומי ליסוד עיתון משלו! כמה הייתה מידת-פיצול זו מקלה על משימת הז'נדרמים שלנו להעלות בחכתם - וכלל ללא מאמץ בעל "חשיבות כלשהי" - את הפעילים המקומיים בעצם התחלת פעילותם, בלי להניח להם שיכשירו עצמם ויהיו למהפכנים אמיתיים! - בעיתון כלל-רוסי - ממשיך המחבר - לא יהא מן העניין בתיאור תעלוליהם של בעלי בתי-החרושת ו"זוטות מחיי בית-החרושת בערים אחרות, לא שלנו", ואילו "הפועל בן-אוריול [Oryol, עיר במרכז רוסיה] אינו משתעמם כלל בקראו על ענייני עירו. כל פעם יודע הוא, מי הוא זה ש"נתפס בקלונו" מי הוא זה ש"נתגלו סודותיו" ונפשו תעלוז" (עמ' 69). כן, כן, נפשו של בן-אוריול תעלוז בו, אבל כן "תעלוז" ותכרכר יתר על המידה גם מחשבתו של הפובליציסט שלנו. האם יש טקט בסניגוריה זו על ליקוט-פירורים? - זה הדבר שראוי היה לו לחשוב עליו. אין אנו נופלים משום אדם בהכרתנו בנחיצות ובחשיבות הגילויים בענייני בתי-החרושת, אבל הרי יש לזכור שכבר הגענו לידי כך, שבני פטרבורג נעשתה משעממת עליהם קריאת הכתבות הפטרבורגיות של העיתון הפטרבורגי "רבוצ'יה מיסל". לשם הוקעות בענייני בתי-חרושת מקומיים היו לנו תמיד, *וצריך שיישארו תמיד*, עלונים, - אבל את טיפוס *העיתון* עלינו להעלות, ולא להנמיך למדרגת עלון של בית-חרושת. בשביל "עיתון" דרושות לנו לא כל-כך הוקעות של "זוטות", כשם שדרושות הוקעות של ליקויים גדולים, טיפוסיים לחיי בית-החרושת, הוקעות העשויות בדוגמאות בולטות ביותר ולפיכך יש בהן כדי לעניין את *כל* הפועלים וכל מנהיגי התנועה, יש בהן כדי להעשיר את ידיעותיהם, להרחיב את חוג-ראייתם, להניח יסוד להתעוררותו של אזור חדש, של שכבת-פועלים מקצועית חדשה.

"וכן, בעיתון מקומי אפשר להוקיע תכף ומיד, במקום-המעשה, "על חם" את כל התעלולים הן של הנהלת בית-החרושת, הן של שאר השלטונות. ואילו עיתון כללי, רחוק, עד שתגיע אליו הידיעה - יספיקו בינתיים לשכוח מה שקרה: "אימתי אירע הדבר - מי יוכל לזכור!" (שם). זהו בדיוק הדבר: מי יוכל לזכור! 30 הגיליונות שהוצאו בשנתיים וחצי, מתחלקים ל- 6 ערים, כפי שנודע לנו מאותו מקור עצמו. משמע, *גיליון עיתון בחצי שנה בממוצע* לעיר אחת! ואפילו ישלש הפובליציסט קל-הדעת שלנו בהנחתו את הספק העבודה המקומית (ודבר זה יהא בלתי-נכון בהחלט לגבי עיר

ממוצעת, כי הרחבה ניכרת של ההספק אי-אפשרית היא במסגרת של החובבנות הנחשלת), - לא נקבל אלא גיליון אחד בחודשיים, כלומר משהו שאינו דומה כלל ל"הוקעה במקום המעשה, על חם". והרי די להם לעשרה ארגונים מקומיים שיתאחדו וימנו את ציריהם לתפקידים אקטיביים לשם הוצאת עיתון כללי, - שיהא אפשר "לתפוס" *ברחבי רוסיה כולה* לא זוטות, אלא שערוריות מובהקות וטיפוסיות באמת, אחת לשבועיים. בכך לא יטיל ספק כל מי שמכיר את מצב-הדברים בארגונינו. ואילו תפיסת האויב בזירת הפשע, אם לגרוס את הדבר ברצינות ולא במובן של מליצה נאה בלבד, הרי אין עיתון בלתי-לגלי יכול אפילו להעלות בכלל את הדבר על דעתו: דבר זה הוא בגדר אפשרות לעלון עראי בלבד, כי הזמן הגבולי לתפיסה כזו אינו עולה על הרוב על יום-יומיים (קחו, למשל, שביתה רגילה שימיה ספורים, או הכאת-דמים בבית-חרושת או הפגנה וכדומה).

"אין הפועל חי בבית-החרושת בלבד, אלא גם בעיר" - מוסיף וטוען מחברנו, כשהוא עולה מן הפרט אל הכלל בעקביות מחמירה כזו, שיש בה כדי להוסיף כבוד לבוריס קריצ'בסקי עצמו. והוא מצביע על השאלות בדבר הדומות [duma - פרלמנט] העירוניות, בתי-החולים העירוניים, בתי-הספר העירוניים, בדרשו, שעיתון-הפועלים לא יעבור בשתיקה על ענייני העיר בכלל. - הדרישה כשלעצמה היא יפה מאוד, אלא שהיא מדגימה במובלט אותה אבסטרקטיות נטולת-תוכן, שהדנים על עיתונים מקומיים מצטמצמים בה לעתים קרובות מדי. ראשית, אילו הופיעו באמת "בכל מקום-ריכוז של פועלים, שנודעת לו חשיבות כלשהי" עיתונים בעלי מדור עירוני מפורט כרצונו של "סבובודה", הרי בתנאינו הרוסים היה הדבר מסתאב בהכרח והופך לליקוט-פירורים, היה מביא לידי החלשת ההכרה בחשיבות הלחץ המהפכני הכלל-רוסי על שלטון-היחיד הצארי, היה מחזק את הניצנים העיקשים, שהם מוסתרים או לחוצים יותר משהם עקורים מהשורש, ניצני אותו כיוון, שכבר יצא לו מוניטין כבעל האמרה המפורסמת על המהפכנים, המרבים לדבר על הפרלמנט שאינו קיים וממעטים לדבר על הדומות העירוניות הקיימות. אנו אומרים: בהכרח, בהדגישנו בכך, ש"סבובודה" בפירוש אינו רוצה בזה, אלא רוצה בהפך מזה. אבל לא די בכוונות טובות בלבד. - כדי להעמיד את הארת ענייני העיר בפרספקטיבה הראויה לגבי כל עבודתנו, צריך תחילה, שפרספקטיבה זו תהא מעובדת בהחלט, מבוססת לא בשיקולים בלבד, אלא בדוגמאות למכביר, שתקנה לה חוזק של *מסורת*. עדיין לא הגענו לכך, והדבר דרוש דווקא *בהתחלה*, בטרם נוכל לחשוב ולדון על עיתונות מקומית רחבה.

שנית, כדי לכתוב בצורה טובה ומעניינת באמת על ענייני העיר, יש להכיר היטב את העניינים האלה, ולא מפי ספרים בלבד. אבל *בכל רחבי רוסיה* אין כמעט סוציאל-דמוקרטים בעלי ידע כזה. כדי לכתוב בעיתון (ולא בחוברת פופולרית) על ענייני עיר ומדינה, צריך שיהא חומר רענן, מקיף, שנאסף ועובד בידי אדם מוכשר. וכדי לאסוף ולעבד חומר כזה, לא די ב"דמוקרטיה פרימיטיבית" של חוג פרימיטיבי, שבו הכל עושים הכל ומשתעשעים במשחקי-משאלים. לשם זה נחוץ מטה של סופרים-מומחים, כתבים-מומחים, צבא של כתבים-סוציאל-דמוקרטים, הקושרים קשרים בכל מקום ומקום, היודעים לחדור לכל "סודות המדינה" למיניהם (שהפקיד הרוסי מעמיד פנים כמתכבד בהם כל-כך ושהוא נוח כל-כך לגלותם תוך פטפוטי דברים), להידחק בכל מקום אל "מאחורי הקלעים", צבא אנשים החייבים "מטעם משרתם" להיות מצויים-בכל-מקום ויודעי-הכל. ואנו, מפלגת המאבק בכל עול כלכלי, פוליטי, סוציאלי, לאומי, יכולים וצריכים למצוא, לאסוף, ללמד, לגייס ולהוציא למסע מלחמה צבא כזה של אנשים יודעי-כל, - אבל הרי דבר זה עדיין יש לעשותו! ואצלנו לא זו בלבד שלא נעשה עדיין ברוב המקומות אף צעד אחד בכיוון זה, אלא שאין אפילו בשום מקום *הכרת* ההכרח לעשות את הדבר. חפשו-נא בעיתונות הסוציאל-דמוקרטית שלנו מאמרים חיים ומעניינים, כתבות והוקעות בענייננו הדיפלומטיים, הצבאיים, הכנסייתיים, העירוניים, הפיננסיים וכו' וכו', עניינים גדולים כקטנים: לא תמצאו *כמעט ולא כלום* או מעט מאוד[15]. לפיכך "אני תמיד כועס כעס נורא, כשבא אדם ומשמיע כמה וכמה דברים נאים ויפים" על ההכרח שבעיתונים המוקיעים הן את השערוריות שבבתי-החרושת, הן את אלה העירוניות, והן את המדיניות, "בכל מקום-ריכוז של פועלים שנודעת לו חשיבות כלשהי"!

עדיפותה המספרית של העיתונות המקומית על העיתונות המרכזית היא או סימן של דלות או סימן של שפע. דלות - שעה שהתנועה לא העלתה עדיין כוחות לייצור גדול, שעה שהיא עדיין מתקיימת מהיד לפה בחובבנות נחשלת וכמעט שטובעת ב"זוטות מחיי-בית-החרושת". שפע - שעה שהתנועה כבר *יכלה לגמרי* למשימת ההוקעות המקיפות והאגיטציה הכל-צדדית, באופן

[15] לפיכך, אפילו דוגמתם של ביטאונים מקומיים טובים באופן יוצא מן הכלל מאשרת בהחלט את השקפתנו. למשל, "יוז'ני רבוצ'יי" [הפועל הדרומי] - עיתון מצוין, שאינו אשם כלל באי-יציבות עקרונית. אבל הדבר שעיתון זה ביקש לתת לתנועה המקומית, לא הושג בגלל הפרסום הנדיר והכישלונות הרחבים. הדבר שהוא דחוף ביותר בשביל המפלגה בשעה זו, - העמדה עקרונית של שאלות-היסוד בתנועה ואגיטציה פוליטית כל-צדדית, - היה מעל לכוחותיו של ביטאון מקומי. ואילו הדברים הטובים במיוחד שהוא נתן, כגון המאמרים על ועידת תעשייני-המכרות, על האבטלה, וכד' – לא היו בעצם חומר מקומי טהור אלא *נדרשו לכל רוסיה*, ולא לדרום לבדו. מאמרים כאלה לא היו בנמצא גם בכל העיתונות הסוציאל-דמוקרטית שלנו.

שיש נחיצות בביטאונים מקומיים מרובים לצד הביטאון המרכזי. יחליט-נא כל איש ואיש לעצמו על מה מעידה עדיפותם המספרית של העיתונים המקומיים אצלנו בשעה זו. ואילו אנוכי אצטמצם בניסוח מדויק של מסקנתי, כדי שלא לגרום לאי-הבנה. עד עכשיו חושבים רוב הארגונים המקומיים אצלנו כמעט אך ורק על ביטאונים מקומיים ועובדים באופן אקטיבי כמעט רק עליהם. דבר זה אינו נורמלי. צריך להיות להפך: שרוב הארגונים המקומיים יחשבו בעיקר על ביטאון כלל-רוסי ויעבדו בעיקר עליו. עד שלא נגיע לכך, לא נוכל להעמיד *אף עיתון אחד*, המסוגל במידה כלשהי לשרת באמת את התנועה על-ידי *אגיטציה כל-צדדית* בדפוס. וכשנגיע לכך - ייקבע מאליו היחס התקין בין הביטאון המרכזי ההכרחי ובין הביטאונים המקומיים ההכרחיים.

***

בסקירה ראשונה עשוי להיראות, שהמסקנה על ההכרח שבהעברת מרכז-הכובד מן העבודה המקומית לכלל-רוסית, אינה הולמת את תחום המאבק הכלכלי-המיוחד. כאויבם הבלתי-אמצעי של הפועלים מופיעים כאן אנשי-עסקים יחידים או קבוצותיהם, שאינם קשורים בארגון, הדומה אפילו דמיון רחוק, לארגונה של הממשלה הרוסית, אויבנו הישיר במאבק הפוליטי, שהוא ארגון צבאי מובהק, צנטרליסטי מחמיר, המודרך על לפרטי פרטיו על-ידי רצון אחד.

אבל אין זה כך. מאבק כלכלי - כבר הצבענו על כך פעמים רבות - הוא מאבק מקצועי, ועל כן הוא מחייב את התאגדות הפועלים לפי המקצועות, ולא לפי מקומות-עבודתם בלבד. והתאגדות מקצועית זו נעשית הכרחית ודחופה יותר בה במידה שאנשי-העסקים שלנו ממהרים להתאגד בכל מיני אגודות וסינדיקטים. מידת פיצולנו והחובבנות הנחשלת שלנו מפריעים ישירות להתאגדות זו, שבשבילה נחוץ ארגון-מהפכנים כלל-רוסי מאוחד, המסוגל לקבל עליו את הנהגת איגודי-הפועלים המקצועיים הכלל-רוסיים. כבר דיברנו לעיל על הטיפוס הרצוי של ארגון למטרה זאת, ועכשיו נוסיף רק מלים אחדות בקשר לשאלת העיתונות שלנו.

איש לא יטיל וודאי ספק בכך, שבכל עיתון סוציאל-דמוקרטי צריך להיות *מדור* למאבק מקצועי (כלכלי). אבל גידולה של התנועה המקצועית מביא לידי מחשבה שנחוצה עיתונות מקצועית. אולם לנו נדמה, שחוץ ממקרים נדירים היוצאים מן הכלל, עדיין אי-אפשר אפילו לדבר על עיתונים מקצועיים ברוסיה: זהו - שפע מותרות, ולנו אין לרוב אף לחם-חוק. העיתונות המקצועית, ההכרחית כבר עכשיו, ההולמת את תנאיי העבודה הבלתי-לגלית„ צריכה להיות אצלנו בצורת *חוברות מקצועיות*. בהן מן הראוי לאסוף ולמיין שיטתית את החומר הלגלי[16] והבלתי-לגלי בשאלת תנאיי-העבודה בתחום מקצועי מסוים, על ההבדלים הקיימים מבחינה זו במקומות שונים ברוסיה, על דרישותיהם העיקריות של הפועלים שבמקצוע מסוים, על מגרעות החקיקה הדנה במקצוע זה, על מקרים מובהקים במאבק הכלכלי של הפועלים של אותו מקצוע, על ניצני ארגונם המקצועי, מצבו הנוכחי וצרכיו וכדומה. חוברות כאלה היו, ראשית, פוטרות את העיתונות הסוציאל-דמוקרטית שלנו מהמון פרטים מקצועיים, המעניינים במיוחד רק את פועלי התחום הנתון; שנית, הן היו מגבשות את תוצאות ניסיוננו במאבק המקצועי, שומרות על החומר הנאסף, ההולך עכשיו לאיבוד ממש בתוך המון העלונים והכתבות המקוטעות, ומכלילות את החומר הזה; שלישית, היו משמשות כעין הדרכה לאגיטטורים, כי תנאיי-העבודה משתנים לאט יחסית, ואילו דרישותיהם היסודיות של פועלי מלאכה נתונה עומדות יציבות למדי (השווה את דרישות האורגים של אזור מוסקבה בשנת 1885 ושל אזור פטרבורג בשנת 1896), ומסכת הדרישות והצרכים האלה הייתה יכולה לשמש במשך שנים ספר-עזר מצוין לאגיטציה כלכלית במקומות נחשלים או בקרב שכבות פועלים נחשלות; דוגמאות של שביתות מוצלחות באזור אחד, נתונים על רמת-חיים גבוהה יותר, על תנאיי-עבודה טובים יותר במקום אחד היו מעודדים גם פועלי

[16] החומר הלגלי חשוב במיוחד מבחינה זו, ואנו מפגרים במיוחד ביכולתנו לאספו שיטתית ולנצלו. לא תהא זו הפרזה לומר, שלפי חומר לגלי בלבד אפשר עוד איך-שהוא לכתוב חוברת מקצועית, אבל לפי חומר בלתי-לגלי בלבד - אי-אפשר. באספנו חומר בלתי-לגלי מן הפועלים בשאלות כגון אלה שפורסמו על-ידי "רב. מיסל", אנו מבזבזים לשווא עיקר כוחו של מהפכן (שפעיל לגלי יכול בנקל לבוא במקומו בעניין זה), ואף-על-פי-כן אין אנו מקבלים לעולם חומר טוב, כי הפועלים, המכירים ברובם רק מחלקה אחת של בית-חרושת גדול ויודעים כמעט תמיד את התוצאות הכלכליות של עבודתם, אבל לא את תנאיה ותקניה הכלליים, אף אין ביכולתם לרכוש ידיעות כפי שישנן לפקידי בית-החרושת, למשגיחיו, לרופאיו וכדומה וכפי שהן מפזורות בהמוניהן בכתבות פעוטות בעיתונים ובהוצאות מיוחדות, חרושתיות, סניטריות, הוצאות של מוסדות הניהול הכפרי המקומי, ואחרות.
זוכרני, כאילו קרה הדבר עכשיו, את "ניסיוני הראשון", שלא הייתי חוזר עליו לעולם. טיפלתי הרבה שבועות בפועל אחד, שהיה בא ונכנס אצלי, והייתי חוקר אותו חקירה מדוקדקת ומייגעת על כל הסדרים שבבית-החרושת הענקי, אשר עבד בו. אמנם, חיברתי בכל זאת את התיאור (של בית-חרושת אחד בלבד!) איך שהוא, אם כי הדבר עלה לי בעבודה עצומה, אבל לעומת זאת היה הפועל נוהג לומר לי עם סיום השיחות, כשהוא מוחה זיעתו: מוטב לי לעבוד שעות נוספות מלהשיב על שאלותיך" . ככל שנערוך את המאבק המהפכני ביתר מרץ, כן תיאלץ יותר הממשלה להכריז על חוקיותו של חלק מן העבודה ה"מקצועית", בנטלה בזה חלק ממשאנו.

מקומות אחרים מפעם לפעם למאבק חדש; רביעית, הסוציאל-דמוקרטיה, שהייתה מקבלת עליה את יוזמת ההכללה של המאבק המקצועי ונותנת תוקף בדרך זו לקשר התנועה המקצועית הרוסית עם הסוציאליזם, הייתה דואגת בעת-ובעונה-אחת גם לכך, שעבודתנו הטרייד-יוניוניסטית תתפוס לא חלק קטן מדי ולא חלק גדול מדי בסכום הכללי של עבודתנו הסוציאל-דמוקרטית. ארגון מקומי, אם הוא מנותק מן הארגונים בערים אחרות, קשה לו מאוד, לפעמים אפילו כמעט אי-אפשר לשמור תוך כדי כך על הפרופורציה הנכונה (ודוגמת "רבוצ'יה מיסל" מראה לאיזו הפרזה גסה לצד הטרייד-יוניוניזם אפשר להגיע תוך-כדי-כך). אבל ארגון מהפכנים כלל-רוסי, העומד בתוקף על נקודת-ההשקפה של המרכסיזם, המדריך את כל המאבק הפוליטי כשברשותו מטה של אגיטטורים מקצועיים, לא יתקשה לעולם בקביעתה של פרופורציה נכונה זו.

הערות לתרגום

1. נוסח החיבור המובא בזאת, מבוסס על שני תרגומים עבריים של "מה לעשות?": 1) כתבים נבחרים/כרך א, תרגום ח. גולדברג, עריכה ל. לויטה, מ. דורמן הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1950-1953. 2) כתבים נבחרים/כרך א, תרגום נ. רבן, עריכה י. רונקין, ד. הנגבי, ספרית פועלים/מענית, הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, מרחביה, 1952. התרגום הראשון נלקח כבסיס, אך מכיוון שאינו מלא, הושלם ע"י החלקים המתאימים מן התרגום השני. נוסח התרגום הושווה בקפידה למקור הרוסי ותוקן בהתאם, בהתחשב בדקויות המקור ובשינויים שחלו בשפה העברית. ההערות בסוגריים המרובעים [], כגון הסברים ותעתיקים לטיניים של שמות אישים ומוסדות, שייכות לגרסה הנוכחית בלבד. לעומתן, הערות השוליים, הממוספרות במהדורה זו, בגוף הטקסט הן חלק מהמקור - במהדורות הרוסיות הן מסומנות בכוכביות ולא במספרים, אך כאן העדפנו את המספור, מסיבות טכניות.
2. "**חובבנות נחשלת**" - המונח ונגזרותיו הוא תרגום מקורב למונח בו משתמש המחבר במקור הרוסי [השורש הרוסי בתעתיק הלטיני הוא: 'kustar] שמשמעותו המילולית היא: מלאכה זעירה, תעשיית-בית זעירה, או תכונה של תעשיית-בית כזו, בניגוד לייצור גדול ומאורגן, ובהשאלה פירוש המונח הוא: כל עבודה פרימיטיבית, חובבנית ובלתי מקצועית הנעשית באמצעים נחשלים, לאו דווקא מלאכה וייצור. מכיוון שהמאמר משתמש רק במובן המושאל של המילה, ומתייחס לעבודה המפלגתית ולא לייצור ממש, ומכיוון שלא נמצא תרגום עברי מתאים שיכיל את שני המובנים של המקור הרוסי, נבחר הצירוף "חובבנות נחשלת", צירוף המדגיש את המובן העקיף של המונח. בשני התרגומים המקוריים עליהם מסתמך הנוסח שלהלן, הובא המונח הרוסי כמות שהוא, ללא תרגום, בתעתיק העברי - קוסטאר, קוסטאריות.
3. **אקונומיסטים וטרוריסטים** - שני זרמים בתנועת המהפכה הרוסית. אקונומיסטים - מילולית: כלכלנים. הכוונה לזרם בתנועת הפועלים הרוסית, המדגיש את חשיבות המאבק הכלכלי על חשבון המאבק הפוליטי. טרוריסטים - הכוונה לזרם המדגיש את הטרור הישיר האישי נגד נציגי השלטון, כגון התנקשויות בבני משפחת המלוכה, שרים, מושלים וכד'.
4. **פרופגנדה ואגיטציה** - במקור הרוסי קיימת הפרדה בין שני המונחים, הפרדה שנמחקה בעברית המודרנית עד כדי איחודם למונח אחד: תעמולה (כך למשל, מפורשות שתי המילים במילון אבן-שושן, המחשיב אותן למלים תקניות בעברית). בניסיון לשמור בכל זאת על ההפרדה החשובה לצורך המאמר, נקטנו בדרך זו: המונח "פרופגנדה" מתורגם כתעמולה (ונגזרותיו בהתאם), ואילו המונח "אגיטציה" מועבר כמות שהוא. מקור שתי המילים הוא הלטינית: propagare - להפיץ, ו- agitatio - להניע. השימוש בצמד "הטפה ותעמולה" (להדגשת ההפרדה בין המונחים) בו נוקטים התרגומים הקודמים עליהן מבוסס נוסח זה, אינו מתאים כאן, מה גם שהמחבר משתמש בחיבורו במפורש גם במקבילה הרוסית הישירה של "הטפה".

על מנת להבהיר את ההפרדה, נצטט כאן קטע אחר מתוך "מה לעשות?", פרק 3, סעיף ב':

"...דברי פלכנוב: 'התועמלן נותן הרבה רעיונות לאיש אחד או למספר קטן של אנשים, ואילו האגיטטור נותן רעיון אחד בלבד או רק מספר קטן של רעיונות , אך נותן אותם להמון שלם'... התועמלן, אם הוא לוקח למשל אותה השאלה בדבר האבטלה, מחויב להבהיר את אופיים הקפיטליסטי של המשברים, להראות את סיבת היותם בלתי נמנעים בחברה המודרנית, לתאר את ההכרח בהפיכתה לחברה סוציאליסטית, וכד'. בקיצור, חייב הוא לתת "הרבה רעיונות", כה הרבה, שבאופן מיידי, במכלול, יקלטו רעיונות אלה ע"י מעטים (יחסית) מאוד. ואילו האגיטטור, בדברו על אותה השאלה, ייקח את הדוגמה הבולטת ביותר והידועה ביותר לכל שומעיו, - למשל מותה ברעב של משפחת מובטלים, התגברות העוני, וכד' – ויכוון את כל מאמציו כדי להשתמש בעובדה זו הידועה לכל, ולתת ל"המון" *רעיון אחד: את הרעיון בדבר* חוסר-המשמעות של הניגוד בין גידול העושר וגידול העוני, ישתדל *לעורר* בהמון אי שביעות-רצון והתמרמרות אל מול אי-צדק משווע זה, כשהוא משאיר את ההסבר המלא של

ניגוד זה לתועמלן. התועמלן פועל אם כן בעיקר באמצעות המילה *המודפסת*, ואילו האגיטטור – באמצעות המילה *החיה*. מתועמלן נדרשות תכונות אחרות מאשר מאגיטטור. לקאוטסקי וללפרג [Lafargue] נקרא למשל תועמלנים, ואילו לבבל ולגד - אגיטטורים."

5. **קונספירציה -** מ- conspiratio הלטיני, שפירושו קשר. בחיבור שלהן המונח מתייחס לדרכי פעולה של ארגון אי-לגלי, דרכי פעולה שמטרתן לשמור בסוד פעילויות מסוימות של אותו ארגון, ולמנוע את חיסולו בידי השלטון.

מילון מונחים קצר

ארגונים ומפלגות

"זמליה אי ווליה" [zemlya i volya] - "אדמה וחירות" (למעשה, למילה "ווליה" יש ברוסית שתי משמעויות - 1. חירות 2. רצון). **"נרודניה ווליה"** [narodnaya volya] - "חירות העם". **"צ'רניי פרדל"** [chyernyj peredel] - "חלוקה שחורה מחודשת". משם הארגון "נרודניה ווליה" נגזר ברוסית שם התואר המובא בנוסח התרגום להלן כ"נרודווליות", במשמעות של: שייך, מייצג או מזכיר את "נרודניה ווליה", ואשר המחבר רואה בו מחמאה.

ארגון המהפכנים-העמוניים ["עמוניים" מהמילה "עם", ברוסית - "נרודניקים"] "אדמה וחירות" נוסד כקבוצה בסתיו 1876 בפטרבורג וקיבל את שמו ההיסטורי ב- 1878. תכניתם חולקה לשניים - סוציאליזם כמטרה רחוקה ו"מילוי דרישות העם כפי שהם ברגע זה", כלומר, "אדמה וחירות" כמטרה קרובה, כאשר "המהפך האלים" הוכר כדרך הביצוע היחידה של מטרה קרובה זו. ההכנות ל"מהפך אלים" זה נעשו ע"י עבודת הסברה בקרב האיכרים, הפועלים והסטודנטים, הוצאת עלונים וירחון, ארגון שביתות והפגנות. לקראת 1879, גרמו כשלון הפעולות של הארגון בקרב האיכרים, והתגברות הרדיפות מצד הממשלה לחילוקי דעות קשים בקרב חברי הארגון, שרובם נטו עתה לדרך הטרור האישי נגד נציגי השלטון, כאמצעי העיקרי להשגת מטרות הארגון. ב- 1879 התפלג הארגון "אדמה וחירות" ל"חירות העם" ול"חלוקה שחורה מחודשת". "חירות העם" דגלה בעמדות הסוציאליזם העמוני האוטופי והוסיפה עליהם דרישות של חירות פוליטית כגון: זכות בחירה כללית, חירויות דמוקרטיות, חלוקה מחדש של האדמות, מסירה מדורגת של המפעלים לידי הפועלים, כשהמטרה הקרובה ביותר היא הפלת שלטון העריצות של הצאר. דרך הפעולה המיידית שנבחרה על-ידם הייתה דרך הטרור האישי. לאחר שהצליחו להתנקש ולרצוח את אלכסנדר השני באחד במרץ 1881, עלה בידי הממשלה שעברה למתקפת נגד לחסל את הארגון באמצעות רדיפות, הוצאות להורג ופרובוקציות. לאחר חיסול הארגון נעשו ניסיונות מספר להחיותו: למשל הקבוצה שקמה ב- 1886 ושאחד ממנהיגיה היה אלכסנדר אוליאנוב [Ul'yanov], אחיו הבכור של לנין. לאחר כשלון ניסיון ההתנקשות באלכסנדר השלישי בשנת 1887, נתפסה קבוצה זו וכל פעיליה האקטיביים, עם אלכסנדר אוליאנוב בתוכם, הוצאו להורג. הפלג השני של "אדמה וחירות" - "חלוקה שחורה מחודשת" לא קיבל את דרך הטרור האישי והמשיך לדגול בטקטיקה הישנה של "אדמה וחירות". חלק מאנשי פלג זה היוו ב- 1883 את מייסדי הארגון המרכסיסטי הרוסי הראשון - "שחרור העבודה".

"שחרור העבודה" - הקבוצה המרכסיסטית הרוסית הראשונה, נוסדה ע"י פלכנוב בשוויצריה ב- 1883. יצאה נגד כל הזרמים העמוניים והעמידה כנגד עמדותיהם את רעיונות המרכסיזם.

"מאבק העבודה בקפיטל" - הכוונה לקבוצה ששמה המלא "קבוצת הפועלים למען המאבק בקפיטל" אשר נוסדה בפטרבורג באביב 1899. הקבוצה מנתה מספר פועלים ואינטלגנטים, ללא קשרים חזקים עם תנועת הפועלים בעיר, וחוסלה זמן קצר לאחר מאסרם של רוב חבריה, בקיץ 1899. בהשקפותיה הייתה קרובה אל "האקונומיסטים". הדפיסה את העלון "תוכניתנו" אך לא הספיקה להפיצו בגלל חיסולה.

ברית הסוציאל-דמוקרטים הרוסים בחוץ-לארץ - נוסד ב- 1894 ביוזמתה של קבוצת "שחרור העבודה. ועידת המפלגה הראשונה (מרץ 1898) הכירה ב"ברית" כבנציג המפלגה בחו"ל. בהמשך התגברו ב"ברית" היסודות האופורטוניסטיים, "האקונומיסטים" ו"הצעירים". באפריל 1899 החלה ,הברית" להוציא לאור את העיתון "רבוצ'יה דלו". "הברית הביעה תמיכה בעמדותיו של ברנשטיין, והמליירניסטים. נציגי "הברית" בועידת המפלגה השניה תמכו בעמדות אופורטוניסטיות, ועזבו את הועידה בעקבות

החלטתה להכיר ב"ליגת הסוציאל-דמוקרטיה המהפכנית בחוץ-לארץ" כבארגון המפלגה היחיד בחו"ל. "הברית" פוזרה בהתאם להחלטת הועידה השניה.

עיתונים

"איסקרה" [iskra] - "הניצוץ". העיתון הכלל-רוסי המרכסיסטי האי-לגלי הראשון שנוסד ע"י לנין ב-1900. יצא לאור בלייפציג, אח"כ במינכן, לונדון, ולבסוף ג'נבה. בעקבות הפילוג בוועידה השניה של המפלגה והמאבק הפנים מפלגתי, עבר העיתון ב- 1903 לידי המנשביקים החל מגיליון מס' 52.

"יוז'ניי רבוצ'יי" [yuzhnyj rabochij] - "הפועל הדרומי". עיתון סוציאל-דמוקרטי, יצא לאור באופן אי-לגלי מינואר 1900 עד אפריל 1903, סה"כ 12 גיליונות. נחשב לביטאון של כל תנועת הפועלים בדרום רוסיה, יצא נגד "האקונומיזם" ונגד הטרוריזם, בעד תנועה מהפכנית המונית.

"נקנונה" [nakanune] – "בטרם". כתב-עת "חברתי-מהפכני" של הזרם העמוני. יצא לאור בלונדון, בשפה הרוסית מינואר 1899 עד פברואר 1902, בעריכתו של י. סרבריאקוב. סה"כ יצאו 37 גיליונות. הירחון ביטא רעיונות כלל-דמוקרטיים, התנגד למרכסיזם ולסוציאל-דמוקרטים הרוסים.

"סבובודה" [svoboda] - "החירות". כתב-עת שהוצא לאור בשוויצריה ע"י הקבוצה "מהפכנית-סוציאליסטית" "החירות". סה"כ יצאו שני גיליונות, ב- 1901 וב- 1902. שילב בין "אקונומיזם" לטרוריזם.

"רבוצ'יה גזטה" [rabochaya gazeta] - "העיתון הפועלי". ביטאונם האי-לגלי של הסוציאל-דמוקרטים בקייב. סה"כ יצאו שני גיליונות, באוגוסט ובדצמבר 1897. העיתון הוכר כביטאונה הרשמי של המפלגה בוועידתה הראשונה במרץ 1898. אחרי הוועידה אסרה המשטרה את אנשי הועד המרכזי ואת מערכת העיתון, חיסלה את בית-הדפוס הוצאת העיתון נפסקה.

"רבוצ'יה דלו" [rabochee delo] - "העניין הפועלי". כתב-עת, ביטאון "ברית הסוציאל-דמוקרטים הרוסיים בחוץ-לארץ". יצא לאור בז'נבה מאפריל 1899 עד פברואר 1902, סה"כ 12 גיליונות. ביטא את עמדות "האקונומיסטים" הרוסיים בחו"ל, תמך בעיתון "המחשבה הפועלית". הפעילים הקשורים לעיתון היוו את האגף הימני האופורטוניסטי של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הרוסית.

"רבוצ'יה מיסל" [rabochaya mysl] - "המחשבה הפועלית". ביטאונם העיקרי של "האקונומיסטים". יצא לאור מאוקטובר 1897 עד דצמבר 1902, קודם בפטרבורג, אח"כ בברלין ולבסוף בוורשה - סה"כ יצאו 16 גיליונות.

אישים

אוזרוב [Ozerov], י.ח. (1869-1942). כלכלן בורגני, פרופסור באוניברסיטאות מוסקבה ופטרבורג. ב-1901-1902 תמך ב"סוציאליזם המשטרתי" של זובטוב, הרצה באסיפות איגודיה-פועלים שהקים זובטוב במוסקבה. בפרסומיו הוכיח הממשלה חייבת לתת לפועלים חירויות פוליטיות בסיסיות, לארגנם באיגודים מקצועיים שיכללו גם את המעבידים, לבצע מדיניות של שיתוף-פעולה מעמדי ולפקח על פעילותם של ארגוני הפועלים. ב- 1909 נבחר כחבר מעצת המדינה מטעם האקדמיה והאוניברסיטאות. אחרי מהפכת פברואר הודח בידי הממשלה הזמנית מהוראה באוניברסיטת מוסקבה.

אלכסייב [Alekseev], פ.א. (1849-1891). מהפכן של שנות ה- 70, פועל אריגה במקצועו. ב- 1873 היה פעיל בחוג-פועלים בפטרבורג, מסוף 1874 ניהל תעמולה מהפכנית בין פועלי מוסקבה. נאסר באפריל 1875 והועמד למשפט ב- 1877. ויתר על ההגנה במשפטו וב- 10 (22) במרץ נשא נאום אותו סיים בתחזית המבשרת את נפילתו הבלתי נמנעת של שלטון הצאר. הנאום הופץ לאחר-מכן בהוצאות אי-לגליות רבות והשפיע על כל תנועת המהפכה הרוסית. לנין כינה נאום זה בשם "הנבואה של הפועל-המהפכן הרוסי". ב- 14 (26) במרץ 1877 נידון ל- 10 שנות עבודת-פרך , ב- 1884 הותר לו להתיישב ביקוטיה [Yakutia], שם נשדד ונרצח ב- 16 (28) באוגוסט 1891.

ב-ו (סבינקוב [Savinkov], ב.ו. 1879-1925). בתחילת פעילותו הפוליטית שחלה בתקופה אליה מתייחס "מה לעשות?", היה קרוב אל "האקונומיסטים", ניהל תעמולה בחוגי פועלים והשתתף ב"רבוצ'יה דלו". בהמשך - פעיל במפלגת הס.ר.-ים, ממנהיגי הארגון הצבאי שלה, השתתף במספר פעולות טרור של

הארגון. אחרי מהפכת פברואר - כהן בתפקידים צבאיים בממשלה הזמנית. אחרי מהפכת אוקטובר - השתתף במאבק הצבאי נגד השלטון הסובייטי. ב- 1924 נכנס באופן בלתי-לגלי לברית-המועצות, שם נאסר, נשפט להוצאה להורג, אך גזר דינו הומתק ל- 10 שנות מאסר. התאבד בכלא ב- 1925.

הסלמן [Hasselmann]**, וילהלם (1844 - ?).** סוציאל-דמוקרט גרמני, ואח"כ אנרכיסט. היה פעיל בברית הפועלים הכלל-גרמנית הלסליאנית, ערך את ביטאונו "Der Neue Sozialdemokrat" ("הסוציאל-דמוקרט החדש"), ומעל דפיו ניהל מאבק נגד עמדותיהם של מרכס, אנגלס, ותומכיהם בגרמניה. ב- 1875 היה אחד מיוזמי האיחוד בין פלגי הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית, אך אחרי האיחוד סרב לעבוד בביטאון המפלגה החדש "Vorwärts" ("קדימה") והוציא לאור את העיתון "Die Rote Fahne" ("הדגל האדום") בו תקף בחריפות את מדיניות המפלגה. בתקופת החוק המיוחד נגד הסוציאליסטים, עבר לעמדות אנרכיסטיות, יחד עם מוסט הוצא מן המפלגה לאחר ועידת וידן ב- 1880, היגר לארה"ב והתרחק מתנועת הפועלים.

וורמס [Vorms]**, א.א. (1868-1937).** משפטן, פרופסור באוניברסיטת מוסקבה. בשנים 1901-1902 הרצה באסיפות "אגודת העזרה ההדדית של הפועלים בייצור המכני" שהוקמה ע"י זובטוב. ב- 1911 עזב יחד עם פרופסורים ליברליים נוספים את האוניברסיטה במחאה על רדיפות מצד שר החינוך העממי. ב- 1917 חזר לאוניברסיטה ועבד בה כפרופסור עד 1928.

וסילייב [Vasilyev]**, נ.ב. (1855 - ?)** קולונל בז'נדרמריה. משנת 1900 היה מפקד מחלקת הז'נדרמריה בפלך מינסק, תמך ב"סוציאליזם המשטרתי" של זובטוב.

זובטוב [Zubatov]**, ס.וו (1864-1917).** קולונל בז'נדרמריה, ההוגה והמארגן של "הסוציאליזם המשטרתי" (ברוסית נגזרים משמו המונח "זובטובשצ'ינה" לתיאור פעילותו, הצורה העברית המקבילה תהיה "זובטוביות"). בשנות ה- 90 נתמנה למפקד האוכרנה במוסקבה, ארגן היטב את מערכת המשטרה הפוליטית, הקים את "יחידת הריגול המהיר" למאבק בארגונים המהפכניים. ב- 1902 נתמנה למפקד המחלקה המיוחדת במשטרה. ב- 1901-1903 ארגן את איגודי-הפועלים המשטרתיים - את "אגודת העזרה ההדדית של הפועלים בייצור המכני" במוסקבה, את "אסיפת פועלי החרושת הרוסיים של סנט-פטרבורג", ואחרים, שמטרתם למשוך את הפועלים מדרך המאבק המהפכני. אחרי כשלון תכניותיו, פוטר מהשירות והתרחק מפעילות פוליטית. לאחר ימיה הראשונים של מהפכת פברואר שם קץ לחייו.

ז'ליאבוב [Zhelyabov]**, א.י. (1850-1881).** מהפכן רוסי, המארגן והמנהיג של מפלגת "נרודניה ווליה". שאף להפוך את הארגון למרכז המאבק נגד הצאריזם ע"י יצירת קבוצות קונספירטיביות הן בקרב הסטודנטים, והן בצבא ובצי. הועיד לטרור האישי את התפקיד המכריע במאבק נגד שלטון-היחיד, והנהיג מספר ניסיונות התנקשות כושלים באלכסנדר השני. נאסר יומיים לפני ההתנקשות המוצלחת שביצעו חבריו באחד במרץ 1881. כשהוא מוותר על ההגנה במשפטו, ניצל את הבמה לתעמולה מהפכנית. נידון למוות בתליה יחד עם ארבעה מחבריו לארגון, גזר-דין אשר הוצא לפועל ב- 3 (15) באפריל 1881.

חלטורין [Khalturin]**, ס.י. (1856-1882).** מראשוני הפועלים-המהפכנים ברוסיה, נגר במקצועו. הצטרף לתנועת הפועלים באמצע שנות ה- 70, היה חבר ב"אגודת החברים" העמונית שניסתה לאחד את חוגי-הפועלים בפטרבורג. ב- 1878 הקים, יחד עם הפועל-המהפכן אובנורסקי [Obnorskij], את הארגון האי-לגלי "הברית הצפונית של פועלי רוסיה", עשה הכנות להוצאת עיתון פועלים עצמאי. לאחר מאסרם של רוב חברי "הברית" ב- 1879, התקרב למפלגת "נרודניה ווליה" ולז'ליאבוב אישית. בהשפעתם של חברי הארגון ניסה להתנקש, ב- 5 (17) במרץ 1880, בחיי הצאר ע"י הטמנת פצצה בארמון שם עבד כנגר. ההתנקשות נכשלה וחלטורין המשיך בפעילות המהפכנית בדרום רוסיה כשהמשטרה בעקבותיו. ב- 1882 תכנן באודסה, יחד עם חברו ז'לבקוב [Zhelbakov] התנקשות בתובע הצבאי הגנרל סטרלניקוב שהיה ידוע באכזריותו. המתנקשים נתפסו בזמן ביצוע הפעולה, נאסרו ונידונו למוות ע"י בית-דין שדה צבאי.

מוסט [Most]**, יוהן יוסף (1846-1906).** סוציאל-דמוקרט גרמני, ואח"כ אנרכיסט, פועל דפוס לפי מקצועו. החל את פעילותו הפוליטית בשנות ה- 60, הצטרף לתנועת הפועלים, התקרב לסוציאל-דמוקרטיה, החל לעבוד כעיתונאי. נבחר לציר הרייכסטג בשנים 1874-1878. שילב בין תמיכה תיאורטית בעמדותיו של דיהרינג לבין הרעיון האנרכיסטי של "תעמולת הפעולה", שלל את המהפכה הפרולטרית המיידית. בעקבות החוק המיוחד נגד הסוציאליסטים ב- 1878 הגר ללונדון שם הוציא לאור את העיתון האנרכיסטי "Freiheit" - "החירות" שזכה לביקורתו של מרכס על העדר תוכן מהפכני והתהדרות במליצות מהפכניות. מעל דפי העיתון קרא מוסט לפועלים לנקוט בדרך הטרור

האישי בה ראה את האמצעי היעיל ביותר למאבק המהפכני. ב- 1882 היגר לארה"ב שם המשיך בהוצאת העיתון. לאחר מספר שנים התרחק מפעילות פוליטית.

מישקין [Myshkin], **י.נ. (1848-1885).** פעיל בתנועה העמונית, טופוגרף לפי מקצועו. ב- 1873 פתח בית דפוס לגלי במוסקבה, והדפיס בו ספרות אסורה. ב- 1875 ניסה ללא הצלחה לשחרר את צ'רנישבסקי ממקום גלותו, נאסר ונשפט ל- 10 שנות עבודת-פרך בסיביר. בזמן המשפט נשא נאום מהפכני, ועבור נאום נוסף אותו נשא בדרך לסיביר בזמן הלוויתו של המהפכן-העמוני דמוכובסקי, קיבל עוד 15 שנות עבודת-פרך. ב- 1882 ברח מכלאו אך נתפס. הועבר למבצרי הכלא בפטרבורג, והוצא להורג בירייה ב- 1885 כעונש על העלבת סוהר.

מרטינוב [Martynov] **(א.ס. פיקר, 1865-1935)**. אחד ממנהיגי "האקונומיזם". החל את פעילותו הפוליטית בתחילת שנות ה- 80 בחוגים של "נרודניה ווליה", נאסר בשנת 1886 והוגלה למזרח סיביר, שם הפך לסוציאל-דמוקרט. עזב את רוסיה בשנת 1900, הצטרף למערכת "רבוצ'יה דלו", יצא נגד "איסקרה". אחרי הועידה השניה של המפלגה היה פעיל מנשביקי בולט. בזמן מלחמת העולם נקט בעמדת "המרכז", ולאחר מהפכת פברואר היה בקבוצת המנשביקים-אינטרנציונליסטים. עזב את המנשביקים לאחר מהפכת אוקטובר, עבד כמורה בשנים 1918-1920. הצטרף למפלגה בועידה ה- 12. עבד במכון מרכס ואנגלס, ומשנת 1924 היה חבר מערכת בכתב-העת "האינטרנציונל הקומוניסטי". בזיכרונותיו (1924) מתאר מרטינוב את פגישתו הראשונה עם לנין, פגישה עליה מדבר ככל הנראה לנין בתחילת הסעיף "ארגון פועלים וארגון מהפכנים": "שוחחנו עם לנין על התוכנית, על משימותיה הפוליטיות של המפלגה, על הטקטיקה הפוליטית, ולכאורה, לא נתגלעו בינינו שום חילוקי דעות. והנה בסוף השיחה, פונה אלי לנין בשאלה: "ומה יחסך לתוכנית הארגונית שלי?" כאן חשפתי מיד שיניים: "בנקודה זו איני מסכים איתך כלל..." ולדימיר איליץ', כיווץ עיניו, צחקק ;וענה לי: "רק בנקודה זו אינך מסכים איתי, אך כאן כל המהות, ואם כך אין לנו על מה לדבר עוד". ונפרדנו... למשך שנים ארוכות. "

סטרווה [Struve], **פ.ב. (1870-1944).** כלכלן ופובליציסט בורגני רוסי. בשנות ה- 90 מייצגו הבולט של "המרכסיזם הלגלי", חבר מערכת במספר כתבי עת. יחד עם יציאתו כנגד העמדות העמוניות, ניסה "להשלים" ו"לבקר" את המרכסיזם כשהוא נעזר בהגיגיהם של נציגי הכלכלה המדינית הבורגנית הוולגרית, ומפיץ את השקפותיו של מלטוס. תוך כדי תזוזתו ימינה היה אחד ממארגניה של "ברית השחרור" הבורגנית ליברלית (1904-1905), וערך את ביטאונו הבלתי-לגלי – "השחרור", אח"כ, ב- 1905, חבר הועד המרכזי של מפלגת הקדטים (מראשי התיבות ק.ד. – דמוקרטים-קונסטיטוציוניים), בהמשך הנהיג את האגף הימני של הליברים, אידיאולוג האימפריאליזם הרוסי התוקפני בימי מלחמת העולם, חבר הממשלה האנטי-מהפכנית של הברון וורנגל [Vrangel] בימי מלחמת האזרחים, "גולה לבן" לאחר תבוסת הלבנים.

קריצ'בסקי [Krichevskij] **, ב.נ. (1866-1919).** סוציאל-דמוקרט, פובליציסט, ממנהיגי "האקונומיזם". השתתף בעבודת החוגים הסוציאל-דמוקרטיים ברוסיה החל מסוף שנות ה- 80 והיגר לאירופה שם הצטרף לקבוצת "שחרור העבודה" והשתתף בהוצאת פרסומיה. אח"כ עזב את הקבוצה ובסוף שנות ה- 90 היה כבר לאחד ממנהיגי "ברית הסוציאל-דמוקרטים הרוסים בחוץ-לארץ". ב- 1899 היה עורך כתב-העת של הברית - "רבוצ'יה דלו", והוביל בו קו ברנשטייניאני ורפורמיסטי. אחרי ועידת המפלגה השניה התרחק מהתנועה הסוציאל-דמוקרטית.